

Recep Maraşlı: Bediüzzaman Said-i Nursî, Anti-Semitizm ve 1915 Soykırımındaki Rolü Tartışmalarına Katkı

Posted on 07/02/2016

Güncel olarak bu tartışmanın fitilini Ayşe Hür'ün Radikal'de yayınlanan "İslamcıların ve sağ muhafazakârların Hitler sevdası" başlıklı yazısı ateşledi. ^[1] Hür, "MÜTEREDDİD HİTLERCİ: SAİD-İ NURSİ" alt başlığıyla, Emrah Cilasun'un geçtiğimiz yıl yayınlanan "Bediüzzaman Efsanesi ve Said Nursî Gerçeği" kitabına atıfta bulunarak, Nursi'nin Hitler Almanyası'nın başarısı için duacı olmaya başlamasını; bu konuda baştan beri temkinli olmakla beraber Almanya'nın savaşta sivil halka yaptığı zulümler ayyuka çıkınca ve

Almanya'nın yenilgisine yakın bir zamanda onu "dua defterinden çıkarması"nın hikayesini aktarmıştı.

Hür makalesinin odağında Said-i Nursî bulunmuyordu; o esas olarak Peyami Safa'dan, Necip Fazıl'a, Nihal Atsız'dan İsmail Kara'ya İslamcı ve sağ muhafazakâr kesimden birçok ünlü şahsiyetin "Alman-Rus harbi" sırasında nasıl Hitler yanlısı tavırlar aldıklarından örnekler veriyordu. Bütün bunlar durup dururken değil, Başkanlık sevdasına duçar olan Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın, başkanlık sistemi için ille federalizm gerekmediğini, üniter yapı içinde de pek ala başkanlık olabileceğini, örneğin Hitler Almanyasının hem üniter hem de başkanlık sistemi içinde olduğunu örnek verdiği ünlü demecinin^[2] yol açtığı tartışmanın ürünleriydi. Ben de bunun Erdoğan'ın bir "dil sürçmesi" veya gafı değil, gönlünde yatan aslanı açık etmesi, Hitler tipi bir başkanlığa öykünmesinin itirafı olduğunu

düşünenlerdenim.

Erdoğancı basın bu eleştirileri şiddetle reddeden bir savunma hattı sürdürürken, Ayşe Hür de bunun “İslamcı ve sağ muhafazakar”lara hiç de yabancı olmadığını, tersine onların faşist ve anti-komünist siyasi geleneğine bir hatırlatmada bulunma ihtiyacı hissetmiş olmalıydı.

Ayşe Hür’ün bu yazısına Yeni Yüzyıl gazetesinde Mücahit Bilici’den “*Said Nursi’ye Hitler çamuru bulaştırmak*”[\[3\]](#) başlıklı bir cevap geldi. Bilici, Emrah Cilasun’un geçtiğimiz yıl yayınlanan “*Bediüzzaman Efsanesi ve Said Nursî Gerçeği*”[\[4\]](#) kitabında söz edilen Abdülkadir Badıllı’dan alınan “dua etme” hikayesini reddetmemekle beraber, bunun çok minimal bir eğilim olarak kaldığını, bir bütün olarak Said-i Nursi’nin sağcılıkla, İslamcılıkla hele Hitler sevdalısı olmakla ilişkilendirilemeyeceğini savundu. Nursi’yi, Nihal Atsız gibi “katıksız bir faşist” veya Necip Fazıl gibi “faşizan bir sağcı” ile bir arada anmanın onun nem “din alimi hem de Kürd kimliğine” saygısızlık olduğunu yazdı.

Emrah Cilasun’un da Bilici’ye cevap vermesiyle, tartışma Hür, Bilici ve Cilasun arasında daha da boyutlandı ve gelişti. Ayşe Hür’ün,[\[5\]](#) Mücahit Bilici[\[6\]](#) ve Emrah Cilasun’un[\[7\]](#) yazıları aşağıdaki link ve kaynaklardan takip edilebilir.

Ben de bu tartışmayı ilgiyle takip ettim.

Tartışmayı benim açımdan cazip kılan, yıllar önce Bediüzzaman’ın 1915 soykırımı’daki rolüne ilişkin bir tartışma yapmış olmamdı.

“Bediüzzaman”ın henüz “Said-i Kürdi” olduğu “eski Said” döneminde hem İttihad-Terakki iktidarının sağlam bir müttefiki, hem Aşiret Alaylarında gönüllü kumandan olarak savaşan, Osmanlı devletinin bölgedeki siyasi hedefleri için bir din adamı ve vaiz olarak görev yapan, hem de bu arada “Kürt kimliğine sahip çıkıp Kürtçe yazan, Kürtçe eğitim verilmesi için çabalar gösteren bir kişi” olarak onun 1915 Soykırımında nasıl bir tutum aldığı, üzerinde

durup araştırdığım bir konu başlığı olmuştu.

Bu konuyla ilgili olarak ulaştığım sonuçları, 2008 yılında “*Ermeni Ulusal Demokratik Hareketi ve 1915 Soykırımı*” adlı çalışmamda “*Bediüzzaman, Teşkilat-ı Mahsusa ile çalıştı mı?*” başlıklı bir bölümde yayınlamıştım.[\[8\]](#)

Kitap 2008’de Türkiye’de yayınlanmasına rağmen bu bölümle ilgili olarak bugüne kadar Nur okulundan, İslamî ya da Kürt ulusalcı yazarlardan herhangi bir eleştiri ya da değerlendirme gelmedi. Bunu öncelikle kitabı “okumamış” olmalarına, okuyanlar var ise görmezden gelmeyi yeğleyerek tartışmayı daha geniş kesimlere yaymaktan kaçınmalarına bağlıyorum.

Emrah Cilasun’un yabancı arşiv belgeleriyle hazırladığı Said-i Nursi biyografisi titiz bir çalışma olarak, benim de üzerine eğildiğim dönem hakkında aydınlatıcı bilgiler eklemiş oldu.

Cilasun’un bu çabasını aynı zamanda sosyalist, demokrat düşünce alanında çoktan beri terk edilmiş olan dini bağınazlık ve gericilikle ideolojik mücadele ihtiyacının bir ürünü olarak da değerli buluyorum. Marksist felsefenin görece itibar kaybettiği onun yerine sosyal demokrat akımlardan bile dini metinlere, paygamber hadislerine ve ulema hikmetlerine referanslar verildiği bir gerileme döneminde, Cilasun, en çok modernist, barışçı ve uzlaşmacı olarak takdim edilen ve liberallerin de “makul İslam” olarak kabullendikleri Said-i Nursi biyografisiyle somut olgular, belgeler üzerinden bir tarih çalışması ile önemli bir gedik açmış oldu.

Solun bu geri çekilişinin bir yanıyla, Türkiye toplumunun İslami yapısıyla barışma, uzlaşma arayışı ve bir arada nasıl yaşanabileceğinin yordamlarını bulma kaygısıyla beslendiğini vurgulamakta yarar var. Asıl olarak Kemalist militarist-bürokratik diktatörlüğün cenderesinin kırılması, (popüler deyişle “askeri vesayetin kırılması”), toplumun tüm akslarıyla özgürleşeceği bir ortamda ortak bir paradigma yaratabilmek için eski ideolojik tartışmalar, konseptler bir kenara atılmış gibi göründü. Ne var ki bu ortam AKP iktidarıyla

devletin Kemalist eski resmi ideolojisiyle, yeni siyasal İslami bakışın yeni bir tür Türk-İslam senteziyle organize olup geride kalanların başına ezici bir tokmak olarak inmeye başladığında zaman ve zemin kaybı açık biçimde görünür oldu.

Keza Ortadoğu'yu kaplayan Arap Baharının platonik yakıştırmalarla beslenen iyimser havası dağılıp ardındaki sosyal gerçekler kendini gösterdiğinde IŞID benzeri İslami-faşist hareketlerin tüm yıkıcılığı ve kötücülüğü ile ortaya çıktığı ve önünün alnamadığı görüldü. Emperyalist müdahale ve savaşların tahrip ettiği Ortadoğu'nun etnik-sosyal dokusu üzerinde eğitim ve üretim dışı kalmış, lümpen tabakaları formel bir İslam şablonuyla, gerici sınıflara alan açan, insanlığı ve kültürel değerleri öğüten bir buldozere dönüştürülmüşlerdi.

Tüm bunlarda uluslar arası sosyalist hareketin geri çekilmesiyle yaşanan kayıpların önemli bir rolü olduğunu düşünüyorum. Elbette her ulus, etnik grup, düşünce ve inançtan toplumların barış içinde bir arada nasıl yaşayacakları ve bunun ortak hukukunun oluşması yine önemini sürdürüyor; ne var ki bunun için dini dogmaları kutsayıp süsleyerek değil, ideolojik felsefi bir mücadele ile kendilerini yenilemelerini /değiştirmelerini sağlayarak yol alınabilir düşüncesindeyim.

“Kurdî” mi, “Nursî” mi?...

Bu konu Kürt ulusal demokratik hareketi açısından da, özellikle Said-i Nursi'nin popülerleşmesi oranında, adeta bundan milli hisse çıkarmak çabasıyla bir kısım Kürt şahsiyetlerinin “o da bir Kürt büyüğüdür, Kürdistan'ın değeridir, asıl adı da zaten Said-i Kurdi'dir, bilinçli olarak bu kimliği gizleniyor” gibi daha çok ulusal gururu okşayan yanı ile sahip çıkma çabalarıyla tartışıldı. Onlar açısından Said-i Nursi'nin İslam felsefesine ne gibi katkıları yaptığı, Kürt ulusal hakları için neler yaptığı fazla önem taşıymıyordu; isminin “Kurdî” olması yeterli gibiydi.

Baskın sınıfsal karakterinin kır ve kent mülksüzlerine dayalı olması, kadrolarının ağırlıklı olarak sosyalist örgütlenmelerinden gelmiş olması nedeniyle Kürt ulusal demokratik hareketinde sosyalist düşüncenin ideolojik bir ağırlığı, saygınlığı olduğu bilinir. 90'lı yıllardan sonra uluslararası sosyalist hareketin giderek güç ve mevzi kaybetmesi, (kendileri de bir zamanların ortodoks Marksist-Leninistleri olmalarına rağmen!) kimi yeni Kürt milliyetçisi şahsiyetlerin solu günah keçisi haline getirmeye uğraşlarında da "Said-i Kürdi" onlara sarılabilecekleri parlak bir ulusal figür gibi göründü.

Onun sonraki yaşamını yok sayarak sadece "eski Said" dönemine takılan bu ulusal sahiplenme çabası tabii ki çabalayanların ellerinde kaldı. Israrla "Bediüzzaman'ın asıl ismi "Said-i Kürdi"dir, neden bu gizleniyor? Neden Kürt olduğu söylenmiyor..." üzerinden giden bir sahiplenme anlamsızdı. Çünkü Said-i Nursî başkalarının dayatmasıyla değil kendi isteğiyle "Kurdî" dönemine son vermiş, adını doğduğu köy olan "Nurs"a izafeten "Nursî" olarak değiştirmişti. Sonraki yaşamında da Kürt ulusal demokratik mücadelesinden uzak durduğu gibi, Türkiye Cumhuriyetinin Kürt halkı üzerindeki ulusal zulümlerine de adeta gözlerini kapamıştı. Milliyetçilikle, ulusal mücadele ile bir ilgisi kalmamıştı. Desteklemek bir yana karşı çıkmıştı...

Kurdi dönemini kendi isteğiyle geride bırakmış bir insana "hayır ille sen Nursî değil Kurdî'sin" deyip durmak, en başta kişinin kendi iradesini yok saymaktır. Kuşkusuz tarihsel dönemleri anlatılırken, o süreçte kullandığı Kurdî ismi perdelenirse veya Kürt kimliği hiç yokmuş gibi yazılırsa bu inkârcılıktır ve karşı çıkılması gerekir. Bir bütün olarak tanımladığımızı ise artık o takipçilerinin tercih ettiği isimle "Bediüzzaman" ve "Said-i Nursî"dir; Kürt veya Türk milliyetçisi değil Pan-İslamist çizgide İslamî bir düşünürdür, din adamıdır. Pan-islamizm de önceleyn Osmanlı merkezi otoritesinin egemenlik alanlarını koruyan bir araç olduğu gibi, sonradan da Kürtleri ve göçmen Müslüman toplulukları TC merkezi otoritesine tabi kılmanın bir aracı olma işlevi görmüştür.

Gayri-müslim halkları, "resmi" İslam din formatı dışında kalan mezhepler, inançlar, felsefi

düşünceler üzerinde ise egemen sınıfların bir “Cihad” kılıcı olmuştur.

Bu sahiplenme Kürt milliyetçileri için pek verimli olmasa da İslamcı siyasanın Kürt ulusal hareketinde kendisine daha geniş bir yer açması açısından Said-i Kurdi’yi araçsallaştırma çabaları da yok değildir. Bediüzzaman’dan bir Kürt-İslam sentezi çıkarılabileceğini sanmıyorum. Pan İslamizm içinde Kürt ulusunun statüsünü değiştiren, değiştirilmesinin yollarını ve mücadelesini sürdüren bir pespektif bulunmuyor. Bu ancak 600 yıllık Osmanlı-Kürt Sünni ittifakının yeni bir versiyonu olabilir ki, Türk burjuvazisinin bugünkü çıkarlarına kısmen uysa da Kürt toplumunun özgürlük ve eşitlik taleplerine, farklı din, inanç ve kültürlerin bir arada yaşamalarına uyacak bir model olmadığını rahatlıkla söyleyebilirim.

Emrah Cilasun’un kitabında tarihçi Rohat Alakom ve Malmisanij’in Said-i Nursî’ye yaklaşımlarını karşılaştırıp değerlendirdiği bölüm, bu açıdan özellikle dikkate değer tespitler içeriyor.[\[9\]](#)

Bediüzzaman’ın anti-semitizmi

Ayşe Hür ve Emrah Cilasun, söz konusu makalelerinde Bediüzzaman’ın yazınındaki anti-semitizm örneklerini bir hayli vermelerine rağmen, ki bu aynı zamanda “Hitlercilik” eleştirisinin de temelini besleyen argümanlardır; yazıları cevaplayan Mücahit Bilici’nin kendisinin de anti-semitizmi savunur bir duruma düşmesine üzüldüm.

Taraf ve Yeni Yüzyıl’daki yazılarını dikkatle takip ettiğim hem İslami hem de Kürt kimliğiyle bir akademisyen olarak önemli analizler yapan Mücahit Bilici’nin, duyarlılık göstererek bu tartışmaya dahil olmasını önemli bulmaktaydım.

Bilici, 1915 soykırımının 100.yılı vesilesiyle Taraf gazetesinde “Ermeni soykırımı ve Ayasofya mabedi” [\[10\]](#) başlığıyla soykırımı kabul eden ve yaralarının sarılması için öneriler getiren

özlü bir yazı yazmıştı.

Bilici'nin Bediüzzaman eleştirisine karşı yazısını, bizim sosyalist literatürde “*müritçe*” diye eleştirdiğimiz, kendileri için pek “sorun” olmasa da bir akademisyen için önemli bir handicap olan bir eleştirilemezlik ile karşıladığını görüyoruz. Bizim cenahtaki “Marksistleri eleştir ama Marks'a dokunma” gibi “Nurcuları eleştir ama Nursîyi eleştirme” tavrı, Bediüzzaman'ın eleştirilmesi gereken görüş ve tavırlarını zoraki tevil etmeye götürmüş.

Bilici'nin 13 Aralık 2016 Tarihli Yeni Yüzyıl'da yayınlanan makalesinin “3.ANTİSEMİTİZM” alt başlığıyla verdiği cevabın hemen girişinde; “*antisemitizmin sıradanlaştığı bir dönemde o dönemin bugün için sorunlu 'sağduyu'suna ait unsurlara*” yer vermesini, yani anti-semitist bir yığın kabullenmeyi Said-i Nursî'nin de kullanmasını normal karşılıyor. Anti-semitizmin sıradanlaştığı “vurun Yahudi'ye!” çağında o gün için mebzül miktarda olan aşağılama, karalama, hakaret cinsinden ne varsa Said-i Nursi'nin de örnek olarak kullanmış olmasında bir sorun görmüyor; “Said Nursi de o zaman yaygın ancak bugün için kabul edilemez sayılan popüler Yahudi figürüne yer vermiş.” diyor. Ama eğer o bir “Bediüzzaman” ise zamanlar üstü bir bilge ise nasıl olur da “gündelik faşizminin” dilini konuşuyor olabilir? O günün sokağındaki herhangi biri için “mazeret” olabilecek bu çizgi, zamanlar üstü sayılan bir düşünür için nasıl normalize edilebilir?

Mazur görmek yerine “yanlış yapmıştır” diye eleştirmek gerekmez mi?

Anti-semitizmin bir zamanlar sıradanlaşmış olması normalize edilirse, bugün de sıradanlaşabilir ya da “zamanı geldiğinde!” yine sıradanlaşabilir demektir.

Daha da fecisi dört-dörtlük bir anti-semitizm belirlemesini, Bilici'nin kendisinin de rahatlıkla onaylayabilmesi ve “ne var bunda?” tavrı gösterebilmesi. Bu duruma insanın “Ol mahiler ki derya içredirler, deryayı bilmezler...” diyesi geliyor.

Bilici şöyle yazmış:

“Fakat Nursi’nin bu konuya yaklaşımı bundan ibaret değildir. Mesela, Yahudilerin Filistin’de neden başarılı olduğunu soran bir talebesine şunu söylüyor:

“Yahudi milleti hubb-u hayat ve dünyaperestlikte ifrat ettikleri [aşırıya kaçtıkları] için, her asırda zillet ve meskenet tokadını yemeye müstehak olmuşlar. Fakat bu Filistin meselesinde; hubb-u hayat ve dünyaperestlik hissi değil, belki enbiya-yı Benî İsrailiyenin mezaristanı olan Filistin, o eski peygamberlerin kendi milliyetlerinden bulunması cihetiyle, bir cihette bir ehemmiyetli hiss-i millî ve dinî olmasından, çabuk tokat yemiyorlar. Yoksa, koca Arabistan’da az bir zümre hiç dayanamayacaktı, çabuk meskenete girecekti.” (Şualar)

Burda şunu görüyoruz: Said Nursi’nin Yahudilere milliyet ve dinlerinden dolayı bir düşmanlığı sözkonusu değildir.”[\[11\]](#)

Ben de dikkatleri tam da Bilici’nin altını çizmediği o dehşetengiz belirlemeye çekmek istiyorum:

“Yahudi milleti hubb-u hayat ve dünyaperestlikte ifrat ettikleri [aşırıya kaçtıkları] için, her asırda zillet ve meskenet tokadını yemeye müstehak olmuşlar.” (Şualar / Akt.Bilici, abç)

Burada açıkça Yahudi milletinın başlarına gelen bütün felaketleri, uğradıkları zulümleri hakkettiklerini (müstehak olduklarını) söylüyor. Bu katıksız bir anti-semitizm değil de nedir? Yüzyıllarca Avrupanın çeşitli yerlerinde uğradıkları pogromları hakketmişler; gaz odalarında yakılmayı, toplama kamplarına doldurulmayı, oradan oraya sürülmeyi, çoluk çocuk demeden öldürülmeyi hakketmişler... Neden? “hubb-u hayat ve dünyaperestlikte ifrat ettikleri” için... Yani Yahudi oldukları için değil de bu özelliklerinden dolayı fırınlanmaya, her asırda zillet çekmeye layık olmuşlar. Peki “dünyaperestlik” yalnız Yahudilere ait bir özellik mi? Değil ama yukarıda da belirtildiği gibi her suçtan Yahudileri sorumlu görmek nasıl olsa zamanın

ruhuna uygun, dolayısıyla bu nedenle başlarına her türlü zilletin gelmesini de sadece Yahudiler hakkeiyorlar. “Dünyaperestlikte ifrat”ı Yahudilerin her asırda zilleti hakkeiden ortak bir özelliği olarak sunmak anti-semitizm değil de nedir?

Bilici bunun “milliyetlerine düşmanlıkla ilgisi” olmadığını söylüyor. Peki hiçbirseyden habersiz olan sadece Yahudi bir ailede doğmuş olan çocukların bu zilletlere “müstehak!” olmasının nasıl açıklayacağız? Yani sırf bir ulusa, bir dine mensubiyetinden dolayı -iyi insan, kötü insan ayrımı yapmaksızın- hepsine ait saydığın bir özellikten dolayı bir milletin, bir dini inanca sahip insanların hepsini hem de her asırda her türlü zillete layık görmek ne demek?

Dolayısıyla Hitler’in faşizminin Yahudilere yaptığı zulümler de, soykırım da, Yahudilerin müstahak oldukları muamaleyi onlara yapmış olmaktan ibaret oluyor!... Haliyle Hitler’in başarısı için dua etmek bu gün için yüz kızartıcı bulunsa da bu düşüncenin doğal bir yansımasıdır.

Böyle olunca “Nursi’nin ikinci dünya savaşındaki insanlık dışı zulümler dolayısıyla hayatını kaybeden masum gayrimüslimlerin bir nevi şehid hükmünde olduklarını ve cehennem ateşinden kurtulacaklarını söylediği” (*Kastamonu Lahikası*, s.111, Akt.Bilici, agy) sözleri, Yahudileri her asırdaki her türlü zillet ve meskenete müstehak görüldüğüne göre “Yahudiler hariç!” diye okumak yanlış olmaz.

Burada yazılanların kronolojisi de bakmak önem kazanıyor. 2. Dünya savaşı kurbanı gayrimüslim sivillerin şehit makamında olduğunu söylediği *Kastamonu Lahikası* 1936 - 43 yıllarına tarihlenirken Yahudilerin başlarına gelen tüm zilleti hakkettiklerini söylediği *Şualar*, (1936 - 49) yıllarına tarihleniyor. Filistin’de başarılı olmaktan bahsettiğine göre en erken 1947 - 49 arası yazılmış olmalı. Bu da son söylenen sözlerin öncekilerle uyumu ve gelişimi bakımından Nursi’nin kronolojik olarak Yahudilerin başlarına gelen tüm zulme, zillete -soykırıma- müstehak olduğu görüşünü -sonradan yazılmış farklı bir şey yoksa-

koruduğunu gösterir.

Bence eğer, “anti-semitizm”i zamanın ruhu böyle görünmeyi gerektirdiği için değil de gerçekten bir “çamur” olarak görüyorlarsa, epey bir temizlik yapmaları iyi olur...

Anti-semitizm ve soykırım konusu Türkiye’deki sosyalist, liberal, demokrat kesimlerde önemli bir araç olduğu gibi, kendilerini Türk faşistleri, İslamcı ve sağ muhafazakarlıktan ayırmaya özen gösteren, modernleşmeci sivil toplumcu bir İslam ve Kürt ulusal hareketi olarak var olmak isteyen kesimler için de bir araçtır.

1915 Soykırımı’nda Bediüzzaman...

Çoğunun “Ermeni Ulusal Demokratik Hareketi ve 1915 Soykırımı” kitabını okumamış ve ya “bilinçli ihmal” ile göz ardı etme ihtimali ile konumuz açısından bu bölümü olduğu gibi aşağıya alıyorum.

Ardından da Emrah Cilasun’un belgeler üzerinden yaptığı titiz çalışmaya dayanarak bu bölümdeki kimi tezleri güçlendirdiği veya zayıflattığı konusundaki katkılarını belirtmek istiyorum.

“Bediüzzaman, Teşkilat-ı Mahsusa ile çalıştı mı?”

İttihat Terakki yönetiminin Teşkilat-ı Mahsusa aracılığıyla İslâm unsurlar arasında yaptığı çalışmalar aynı zamanda bu Türkler dışındaki halklar (örneğin Araplar ve Kürtler) arasında milliyetçi akımların barajlanmasını da hedeflemekteydi. Örneğin örgütün yöneldiği ilk hedeflerden birinin Osmanlı ordusu içinde yapılanmaya başlayan bağımsızlıkçı Arap subaylarının tasfiye edilmesi olduğu biliniyor.[12] Çeşitli Sünni tarikatları da, teşkilatın örgütlendiği bir başka kanal oluşturdu. Sultan Abdülhamit yönetimi İslâmci politikasının bir

gereği olarak tarikatları toplum yaşamında daha etkin ve güçlü kılan bir politika gütmekteydi. Osmanlı merkezi otoritesine bağlı bir resmi İslâm anlayışı sürdüren Nakşibendilik himaye ve teşvik gören başlıca tarikatlardan biriydi. Tarikatlar, Doğu'nun yerleşik Hıristiyan halklarını, Alevileri ve Ezidileri barajlamak, Batılı Hıristiyan misyoner faaliyetlerine karşı İslâmi bir tez oluşturmanın yanı sıra Müslüman topluluklarda gelişen milliyetçi akımları da etkisizleştirecek kurumlar olarak görülüyordu. Nakşibendilerden Mevlevilere ve Kadirilerden, Melamilere kadar birçok tarikatın politik sürece dahil edilmesi böyle açıklanabilir.

Said-i Nursi örneği, bu dönemde yeni yeni uç vermeye başlayan Kürt ulusal hareketinin Osmanlı-İslâmcı bir bağlamla önce Osmanlı sonra Cumhuriyet'in merkezi otoritesine eklenmesini açıklayıcı ipuçları verebilir.

Teşkilat-ı Mahsusa'yı "devlet siyaseti güden gizli bir hareket" olarak tanımlayan Cumhuriyetin alaylı tarihçilerinden Cemal Kutay, Said-i Nûrsî (diğer adıyla Said-i Kurdî) nin de Teşkilat-ı Mahsusa'nın hesabına çalıştığını iddia etmekte ve Said Nursi'nin Teşkilat'ın 'İttihat-ı İslâm' kolunu yürüttüğünü, Bu faaliyet için bizzat Kuşçubaşı Eşref'in Nursi'ye görev verdiğini, İttihat-i İslâmi düşüncesinin ise Said Halim Paşa'nın "İslâmlaşma" kitabına dayandığını savunmaktadır.[\[13\]](#)

Kutay'ın bu iddialarına bazı Said-i Nursî öğrencilerinden şiddetli itirazlar gelmiştir.[\[14\]](#) Kutay, iddialarını Teşkilat'ın önde gelen ismi Eşref Sencer Kuşçubaşı'nın anlatımına dayandırmakta, 1953 yılında Eşref Bey'le birlikte kendisini ziyaret etmeye gittiklerini ayrıca Sencer Kuşçubaşı'nın ölümünden önce Teşkilat-ı Mahsusa'ya ait dosyaları kendisine verdiğini de öne sürmektedir.[\[15\]](#) Kutay, Said-i Nursi'nin ismini bu dosyalarda gördüğünü belirtmektedir.[\[16\]](#) Teşkilat hakkında yazılanların [Stoddart'ın Teşkilat üzerine yaptığı araştırması dahil] önemli bir kısmının Kuşçubaşı'ın ifşaatlarına dayandığı düşünülürse bu iddiaları ciddiye almak gerekli. Ayrıca Kutay, bu belirlemesini Said-i Nursi'yi kötölemek için değil övmek amacıyla yapmakta, onu "günümüzün İdris-i Bitlisi'si" olarak tanımlamaktadır.

Yeni Şafak gazetesinde “Teşkilat-ı Mahsusa” isimli 10 bölümlük bir yazı dizisi hazırlayan Abdullan Muradoğlu da Teşkilat’ın Osmanlıyı İslâmi temelde ayakta tutma tezini desteklemekte ve Bediüzzaman’ın Teşkilatla ilişkisini destekleyen örnekler vermektedir.[\[17\]](#)

“Said Nursi hizmette derin devletin adamıydı, Edirne’ye giren Teşkilatı Mahsusa içindeydi.[\[18\]](#) Gerçekte o dönemde din âleminde doğan boşluğu Nursi doldurdu. Nursi’yi anlayan 100 adam olsa bunlar olmazdı.” [\[19\]](#) Ayrıca Kutay, Said-i Nursi’nin Teşkilat’la ilişkisini ilk yazdığında 1980 yılıdır ve bu kitap Said-i Nursi’nin eserlerini, biyografilerini özenle yayınlamış olan Yeni Asya Yayınları tarafından yayınlanmıştır. Geçen zaman içerisinde bu noktada karşı önemli bir itiraz gelmemiş ve fakat Teşkilat-ı Mahsusa’nın kamuoyunda olumsuz yanlarıyla popüler bir tartışma konusu olmasından sonra bu söylem reddedilmeye başlanmıştır.

İttihat ve Terakki’nin Said-i Kürdi’ye “büyük bir paye ve kıymet verdiklerini belirten Bezmi Nüsret Kaygusuz, “Güya Kürt meselelerinde ondan istifade edeceklerdi.” diye yazmaktadır.[\[20\]](#)

Said-i Kurdi, jöntürk hareketini desteklemiş ve Meşrutiyetin ilan edildiği günlerde Selanik’te İttihat Terakki önündeki Hürriyet meydanında hareketi destekleyen bir konuşma yapmıştı.[\[21\]](#) Bununla çelişir şekilde 31 Mart ayaklanmasının kışkırtıcılarından olduğu gerekçesiyle “Örfi İdare Mahkemesi”nde yargılanmışsa da beraat etmiştir.

Said-i Kurdi, 1911’de yayınlanan ve medreselerdeki Kürt öğrencilerin kendisine “sık sık sorulan sorular”ına verdiği cevapları topladığı “Münazarât” adlı risalesinde Meşrutiyet’ten büyük beklenti ve övgüyle söz etmektedir.

“Ey Seydâ! İstanbul’a gittin. Bu inkılâb-ı azîmi gördün. Mühim işler içine girdin. Bize ne getirdin?” diye soran öğrencilerine “... Size tüm gücümle, yalnız Kürdistan’a değil belki dünyaya duyuracak tarzda müjde veriyorum ki tüm İslâm aleminin, bütün Osmanlıların,

özellikle de Kürtlerin mutluluk şafağının belirlediğini görüyorum”[\[22\]](#) diyecek kadar coşku içindedir.

Kitabın “İfade-i Merâm ve Uzunca Bir Mâzeret” başlıklı bölümünde, Meşrutiyet devrimi ile birlikte gündeme gelen Ermenilerin ulusal özgürlüklerden yararlanma haklarına, gayri-Müslim ulusların eşitlik ve Müslüman toplumlar arasındaki ilişkilere nasıl baktığına ilişkin görüşlerini bulmak mümkündür.

Münazarat’ta verilen cevaplar “Kürtler ve Türkler”e İslâmî temelde ortak bir hitabeti temel almaktadır. Rum ve Ermenilere özgürlükler getirilmesini hoş karşılamayan öğrencilerinin tepkilerine karşı Said-i Kurdi, 3 milyon civarındaki Ermenilere ve tümünü toplasan 10 milyon etmeyen gayri-Müslim uluslara tanınan hürriyetin, asıl büyük esaret altındaki 300 milyon İslâmın özgürlüğünü sağlamak için bir rüşvet olarak düşünülmesini istemektedir. Ona göre İmparatorluktaki Ermeni ve gayr-ı Müslimlerin ayağındaki kayıtlar yalancıdır, asıl esir olanlar Kürtler ve Türklerdir. Rusya ve İngiltere gibi ecnebi devletlerin İslâm dünyası üzerindeki maddi ve manevi baskılarının bu vesileyle çözülebileceğini düşünmektedir.

“Sual: Pekâlâ, kabul ettik ki hürriyet iyidir, güzeldir. Fakat şu Rum ve Ermenilerin hürriyeti çirkin görünüyor, bizi düşündürür. Reyin nedir?”

Cevap:

Evvela: Onların hürriyeti, onlara zulmetmemek ve rahat bırakmaktır. Bu ise, şer’îdir. Bundan fazlası, sizin fenalığınıza, divaneliğinize karşı bir tecavüzleridir, cehaletinizden bir istifadeleridir.

Saniyen: Farz ediniz ki, hürriyetleri bildiğiniz gibi size fena olsun. Lâkin, yine biz ehl-i İslâm zararlı değiliz. Çünkü, içimizdeki Ermeniler üç milyon olmadığı gibi, gayr-ı Müslimler dahi on milyon yoktur. Halbuki bizim milletimiz ve ebedî kardeşlerimiz üç yüz milyondan ziyade iken, bunlar üç müthiş kayd-ı istibdat ile mukayyed olup, ecnebilerin istibdâd-ı mânevîlerinin

taht-ı esaretlerinde ezilirler. İşte hürriyetimizin bir şubesi olan gayr-ı Müslimlerin hürriyeti, bizim umum milletimizin hürriyetinin rüşvetidir. Ve o müthiş istibdâd-ı mânevînin dâfiidir. Ve o kayıtların anahtarıdır. Ve ecnebîlerin, bizim düşümüne çöktürdükleri müthiş istibdâd-ı mânevînin râfiidir. Evet, Osmanlıların hürriyeti, koca Asya talihinin keşşafıdır. İslâmiyetin bahtının miftahıdır, ittihad-ı İslâm sûrunun temelidir.

Sual: Nedir o üç kayıt ki, istibdâd-ı mânevî onunla âlem-i İslâmiyeti kayd etmiştir?

Cevap: Meselâ, Rus hükûmetinin istibdadı, bir kayıttır. Rus milletinin tahakkümü de diğer bir kayıttır. Âdât-ı küfriye ve zâlimânelerinin tagallübü de üçüncü bir kayıttır. İngiliz hükûmeti, gerçi zahiren müstebid değilse de, milleti mütehakkimedir. Âdâtı dahi mütegalibedir. İşte size Hindistan bir bürhan ve Mısır yarı bürhandır.

Binaenaleyh, milletimiz ya üç veya bir buçuk kayıt ile mukayyedir. Buna mukabil, bizim gayr-ı Müslimlerin ayaklarında yalnız bir yalancı kaydımız vardı. Ona bedelen çok nazlarını çektiğimiz gibi, onlar neslen ve serveten ziyadeleştiler; biz, bir nevi hizmetkârlık olan memuriyet ve askerlik cihetiyle servet ve nesilce aşağıya düştük. Fikr-i milliyet, hürriyetin pederidir. Yine esir Ekrâd ve Etrâk idi. İşte o yalancı kaydı, üç veya on milyonun ayağında açıyoruz. Tâ ki, üç kayıt ile mukayyed üç yüz milyon İslâmın hürriyetine meydan açılsın.”[\[23\]](#)

İttihat ve Terakki'nin yöneticileri tarafından sık sık dile getirilen, “İmparatorlukta gayr-ı Müslimlerin, askerlik yapmadıkları için Müslümanların zararına zenginleşip, çoğaldıkları” biçimindeki resmi görüş (Bkz: Talat Paşa'nın Anıları) Said-i Kurdi tarafından da benimsenmiş görünmektedir. Said'i Kurdi, Van'da rasgele bir Ermeni evindeki 10 sağlıklı kişiye karşı, Müslümanların evinde iki zayıf insanın bulunacağını delil olarak göstermektedir. İttihat ve Terakki'nin savaş öncesi gayr-i Müslimleri askeri alma gerekçeleri arasında da bu “zararına çoğalmayı eşitleme” açıklaması bulunduğu dikkat çekmek yerinde olur. Fakat yine “askerdeki gayri Müslimlerin cepheyi bozdukları, düşmanla işbirliği yaptıkları” biçimindeki bir başka gerekçeleri “gayri-Müslimlerin azaltılması” politikasının düşünsel zeminini oluşturur.

Said-i Kurdi, Gayri mlüslimlerin askerliğine itiraz eden öğrencilerini şu gerekçelerle ikna etmektedir:

“Sual : Gayr-ı Müslimin askerliği nasıl caiz olur?”

Cevap: Dört vecihle:

Evvelâ: Askerlik kavga içindir. Dünkü gün siz o dehşetli ayı ile boğuştuğunuz vakit karılar, çingeneler, çocuklar, itler size yardım ettiklerinden size ayıp mı oldu?

Saniyen: Peygamber Aleyhissalâtü Vesselâmın, Arap müşriklerinden muâhid ve halifleri vardı. Beraber kavgaya giderlerdi. Bunlar ise, ehl-i kitaptır. Orduda toplu olmayıp müteferrik olduklarından, bizdeki ekseriyet ve kuvvet-i hissiyat, mazarrat-ı mütevehhimeye karşı set çeker.

Salisen: Düvel-i İslâmiyede velev nadiren olsun gayr-ı Müslim, askerlikte istihdam olunmuştur. Yeniçeri ocağı buna şahittir.

Râbian: Neslen ve serveten tedennîmize ve gayr-ı Müslimlerin terakkîsine sebep, askerliğin bizde münhasır olması idi. Zîrâ bundan kaç asır evvel şu devletin nüfus-u İslâmiyesi kırk milyondan fazla idi. Ve şimdilik, içimizdeki o gayr-ı Müslimler, o vakitte yalnız beş altı milyon idi. Servet ve ticaret elimizde idi. Halbuki biz yirmiye yuvarlandık, fakr bataklığına düştük; onlar, fakrın ayağı altından çıkıp servetin başına binerek, on milyona çıktılar. Bunun en mühim sebebi: Meselâ, senin dört oğlun varsa, askerlik mülâhazasıyla evlenmezler. Şâyet evlenseler, memuriyet ilcâsıyla kedi yavrusu gibi her tarafta gezdirerek, mahsül-ü hayatını zâyî edecektir. Delil istersen Van’a git; bir Ermeni kapısını, bir İslâm dergâhını aç, bak. Göreceksin ki, Ermeni evi on sağlam delil gösterecek, İslâmın evi iki zayıf bürhânı nazar-ı ibrete arz edecektir. “[24]

Ermenilerin Vali ve kaymakam olmalarını eleştiren örgencilerini ise “gayr-ı Müslimlerin hizmetkar olabilecekleri” gerekçesiyle ikna etmeye çalışır. Said-i Kurdi’nin Gerçek bir meşrutiyet’te Valilik, Kaymakamlık gibi bürokratik mevkilerin hizmet makamı olduğunu belirtmesi, günümüzde modern devleti “hizmet servisi” olarak tarif eden düşünceye yakınlığı dikkat çekicidir. Bununla beraber Bürokrasinin hem mutlakiyet hem Meşrutiyet’te Osmanlı toplumu açısından buyurganlık ve otoriteyi temsil etmesi bu gerekçeyi o gün açısından olanaksız kılmaktadır. Burada asıl olarak gayrı Müslimlerin “hizmetçilik” statüsüne yapıldığı ve gayrı-Müslimlere tanınan bazı tavizler karşılığında İslâmların daha çok şey kazanacakları propagandasına ağırlık verildiği söylenebilir.

1998’de “4. Risale-i Nur Sempozyumu”na bir tebliği veren Prof. Dr. Thomas Michel;

“I. Dünya Savaşı’nın sonunda Doğu Anadolu’daki Kürt aşiretlerinin mensupları, Rum ve Ermenilere hürriyet verilmesi fikrini nefretle karşılamış ve bu konuda Said-i Nursî’nin fikrine başvurmuşlar. Nursî’nin cevabı, yalnızca, bu Hıristiyan ahalinin özgür olma hakkının şeriat tarafından emredilen bir şey olduğunu teyit etmekle kalmamış, meseleyi aşiret mensuplarının kendi üzerlerine döndürerek, onlara kendi cehalet ve katı kalpliliklerinin işin merkezinde yatan daha derin bir mesele olduğu uyarısında bulunan bir meydan okumayla tahlilini derinleştirmiştir” [\[25\]](#) değerlendirmesinde bulmaktadır.

Said-i Kurdi, 1. Dünya Savaşı başlar başlamaz, Osmanlı yönetiminin isteğiyle Halife’nin çıkardığı İslâmi Cihad fetvasını onaylayan beş İslâm ulemasından biridir. Teşkilat-ı Mahsusacılardan oluşan ve 1915’de Kuzey Afrika’ya yollanan “Manevi ve Fikri Heyet” içinde Said-i Kürdi de bulunmaktaydı. Başlarında Şehzade Osman Efendi ve kolordu komutanı Miralay Selaaddin [Çolak] Bey’in de bulunduğu bu yirmi kişilik heyet Kuzey Afrika’da Sunusi ve Ticani zaviyelerini dolaştı.[\[26\]](#)

Öğrencilerinin “Bediüzzaman bizzat cihadın içindeydi” dedikleri Said-i Kurdi’yi 1916 yılında 5 bin kişilik Gönüllü Kürt Milis alayına kumanda ederken görmekteyiz.[\[27\]](#) Milis kuvvetleri

içinde kendisinin çok sayıda öğrencisi de bulunmaktaydı. Bitlis'te çarpışırken üç öğrencisiyle birlikte Ruslara esir düşmüş, İki yıl 4 ay Kosturma'da (Sibirya), sürgünde kalmış, [28] Bolşevik Devriminden sonra esaretten kurtulmuş ve İstanbul'a dönmüştür Tiflis'te esir bulunduğu sırada Talat Paşa tarafından kendisine 60 lira (mukabili 1254 mark) gönderilmesi [29] ilişkilerini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Savaşın bitiminde İstanbul'a döndüğünde ise (1918) Osmanlı Devleti'nin en yüksek din kurulu olan Dar'ül-Hikmeti'l-İslâmiye üyeliğine Orduy-ı Hümayun adayı olarak tayin edildi. Molla Süleyman Ayaz (1894-25 Haziran 1974) Bediüzzaman'ın "Ordu adayı" olarak gösterilmesinin Enver ve diğer Osmanlı Paşalarının ısrarı üzerine olduğunu; hatta Bediüzzaman'ın Sibirya'da esaretteyken yazdığı "İşârâtü'l-Îcâz" isimli tefsirinin basım sırasındaki kağıt masraflarını da şiddetli ısrarla Harbiye nazırı Enver Paşa'nın karşıladığını belirtir. [30] Molla Said-i Nursi, İzmirli İsmail Hakkı, Şeyh Saffet (Yetkin) gibi kişilerin üye olduğu bu kurulun genel sekreteri de Mehmet Akif (Ersoy) dur. Said-i Nursi bu görevdeyken Kemalist Ankara hükümetini desteklemiştir. Mustafa Kemal'in "Bu kahraman Hoca bize lazımdır." sözleriyle taltif ettiği Bediüzzaman [31] bu yararlılıklarından ötürü 1922 yılında Ankara Hükümeti'nce şifre ile davet edilmiş, orada resmi törenle karşılanmış, Büyük Millet Meclisi'nde Kemalistlerin politikasını destekleyen bir konuşma yapmıştır. Ancak daha sonra Kemalistlerin din ve İslâmla alakası olmadığını görerek, yaşamı boyunca muhalif bir tutum takınmıştır.

Yeni Asya Vakfı, Risale-i Nur Enstitüsü Web sayfasında "Bediüzzaman'ın Ermeni Çeteleriyle Mücadelesi" başlığında "Bâb-ı Âlî Dâhiliye Nezâreti Emniyyet-i Umûmiyye Müdîriyeti"ne başlığıyla Bitlis Vilayeti'nden gönderilmiş 19 Mayıs ve 12 Temmuz [1]332 tarihli iki rapor yayınlandı. Polis memurlarınca gönderilmiş olan raporlarda "ulemâ-yı meşhureden Molla Said-i Kürdî" ve ya "Molla Said Efendi"nin Ermeni çeteleriyle mücadelesinden bahsedilmektedir. [32]

Said-i Nursi hakkında biyografik bir makale yazan Sabri Çelebi ise "Bu arada doğuda

Hizan'lı Şeyh Selim isyanı patlak verir. Said Nursi bunun altında ermeni parmağı olduğunu hisseder, Bitlis ve Van valileri ile ittifak ederek hareketin yayılmasını önler. Ve bunun üzerine Ermenilere büyük bir darbe vurulur. Hatta Said Nursi'nin nahiyesi olan İspart'i Ermeniler işgal etmeye çalışırlar, Üstad öğrencileri ile Ermenilere karşı savaşır ve onları oradan kovar. "[33] demektedir.

Said-i Nursi'nin talebelerinden Bayram Yüksel ise: "Üstadımız fedâkarlık dersi verirken, eski Şark talebelerinden misaller verirdi. Hattâ Ermeni Taşnaklarından misaller verirdi. 'Onları ateşe atarlar, gözleri patlar, davalarından ve şecaatlerinden vazgeçmezler. Siz benim yeni talebelerim de öyle olmanız lâzımdır." [34] dediğini aktarır.

Buna karşın Said-i Nursi'nin Ermeni katliamına tavır almış olduğunu ileri süren görüşlere de rastlamak mümkün. Altan Tan, Özgür Politika'daki bir makalesinde "Said-i Nursi'nin ünlü makalesiyle katliama karşı çıktığını" savunmaktadır.[35] Keza "Tarihçe-i Hayat"ta da ""Bediüzzaman; bu muhârebeler esnasında toplanan binlerce Ermeni çocuğunu serbest bırakıp Rusların içindeki ailelerine geri döndürdü. Bu hareket, Ermeniler için büyük bir ibret dersi olup, Müslümanların ahlakına hayran olmuşlardı. Bunun üzerine Ermeni fedai komiteleri reisleri, Müslüman çocuklarını kesme adetini bırakıp, "Madem Molla Said, bizim çoluk çocuğumuzu kesmedi bize teslim etti, biz de bundan sonra Müslüman çocuklarını kesmeyeceğiz." diye ahdettiler. Molla Said, bu surette o havalideki binlerle masumların felâketten kurtulmalarını temin etmiştir. O muhârebelerde Bediüzzaman; çok fedakârlıklar göstererek, ahalinin düşman eline geçmesini önlemiştir." denmektedir.

Said-i Kurdi, daha önceki görüşlerinde Ermeni'lerle dostluk ve ittifakın, yararlı ve zorunlu olduğunu savunarak, Ermenilerin ilerleme tohumlarını ülkeye ekeceklerini, medeniyete mecbur, ilerlemeye teşvik ve milli düşünceleri uyandıracaklarını, "saadetin Ermenilerle dostluğa bağlı olduğu"nu savunmaktadır. Ermenilerle düşmanlığa neden olan istidbatın [Abdülhamit'in dikta rejiminin] ortadan kalktığını, asıl düşmanın "Cehalet Ağa, oğlu Zaruret Efendi ve torunu Husumet Bey" olduğunu vurgulamakta, ironik biçimde feodalitenin rolüne

gönderme yapmaktadır.[\[36\]](#)

Yine de Ermenilerin statüsünü İslâm hukukuna göre “zimmî-i muâhid” (İslâm egemenliğini kabul ederek, kelle vergisi ödeme karşılığında özerk yaşama hakkına sahip) bir millet olarak tanımlayan Said-i Kurdi, “Şimdi galabe kılıç ile değildir. Kılıç olmalı, lakin aklın elinde.” Diyerek gayri-Müslimler üzerinde sallanması gereken “Kılıç” seçeneğini de ihmal etmez. “Şayet adalate kanaat etmezlerse ; hak, hakkın kuvvetiyle burunlarını kırıp iknâ ettirecektir.”

Bediüzzaman’ın 1915 dönemi Ermenilerle ilgili olarak herhangi bir yorum ve yazısı bulunmamaktadır. Hemen hemen tüm temel konularda görüş ve düşünce geliştirmiş olan Said-i Kurdi’nin “Tehcir” ve “soykırım” konusundaki suskunluğunu, onaylama biçiminde okumak mümkündür. Keza Lozan Barış görüşmelerinde Kürt-Ermeni ittifakına karşı açık tavır alarak, Münazarat’ta yazdığı “Kürt-Ermeni dostluğu” görüşünü değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Örneğin Sevr görüşmelerinde İsveç Sefiri Kürt Şerif Paşa ile Ermeni temsilcisi Boğos Nubar Paşa arasında Paris’te yapılan anlaşmaya büyük tepki göstermiş, “Şerif Paşa gibi beş-on şahsın Kürt milletini temsil etme yetkisinin olmadığını”, “Kürt milletinin hakiki temsilcilerinin Meclis-i Mebusân’daki mebuslar olduğunu” söylemiştir.[\[37\]](#) Bağımsız bir Kürdistan ve Ermenistan fikrine karşı da kampanya yürüten Said-i Kürdi, Kürt eşraf ve ulehasının bu fikre karşı oluşturmak için yoğun çaba göstermiş, yazı ve telgraflarla protesto edilmesine çalışmıştı. 1920 yılında İkdâm’da yayınlanan makale bu görüşleri yansıtmaktadır.[\[38\]](#) Kürt Teali Cemiyeti üyelerinden Gazeteci Mevlânzâde Rıfat, kendisine bağımsız bir Kürt Devleti kurulması fikrini bir mektupla bildirmiş, ancak gayet sert bir tepki ile karşılaşmıştır. Said-i Nursi cevabi mektubunda, “Devlet-i Aliyye’yi yeniden diriltmek için yapılacak her türlü hareketin içinde yer almaya hazır olduğunu, ancak Kürt Devleti tahayyülünün sadece İslâm düşmanlarının işine yarayacağını” ifade etmişti.[\[39\]](#)

Bunlar sonradan başka açılardan ters düşmesine rağmen Said-i Nursi'nin hem İttihatçıların, hem Kemalistlerin yerli Hıristiyan halklara karşı yürüttüğü İslâm eksenli manipülasyonlarına destek verdiğini gösteren olgulardır. Said-i Kürdi, “Sen Selanik’te İttihat ve Terakki ile ittifak etmiştin, neden ayrıldın?” sorusuna şöyle cevap verir:

“Ben ayrılmadım. Onlardan bazıları ayrıldılar. Niyazi Bey, Enver Bey gibi adamlarla şimdi de müttefikim.”[\[40\]](#)

Said-i Nursi özgün yorumlarıyla İslâmi bir ekol yaratmış, mücadelecî bir İslâm düşünürüdür. Düşünce ve davranışlarının ana doğrultusunu İslâm birliği oluşturur. Kürt kimliğinin bir miktar öne çıktığı [*Said-i Kurdî* döneminde de -ki öğrencileri bu dönemini “Eski Sait” olarak adlandırmaktadırlar], İttihat ve Terakki ve Ankara hükümetlerini desteklediğinde de asıl olarak milliyetçi değil İslâmi gerekçeleri ön plandadır. Doğu Hıristiyanlığının Osmanlı topraklarından tasviyesine ilişkin merkezi otoriteyi fiilen ve ideolojik olarak desteklemiş olduğu açıktır.”

Kitabımdaki ilgili bölüm bu kadar.

Şimdi de Emrah Cilasun’un çalışmasıyla, ulaştığı belge ve yorumlar ışığında bu döneme ilişkin portreye bir kez daha bakalım.

Emrah Cilasun’un katkıları

Teşkilat-ı Mahsusa

Emrah Cilasun, adı geçen kitabında Said-i Kurdî’nin “Teşkilat-ı Mahsusa” ile ilişkilerini doğrudan tartışmamaktadır. Bunda Teşkilat-ı Mahsusa ile bağlantılı söylem ve yazımların ağırlıkla “tahrişçi-tarihçi” Cemal Kutay’la bağlantılı olması ve Cilasun’un ise Kutay’ın

tahrifatlarına bulaşmak istememesinin etkili olduğu anlaşılıyor.

Necmettin Şahiner, dolayısıyla Şerif Mardin gibi yazarların sonuçta Cemal Kutay'ın hiçbir şekilde doğrulanmayan iddialarına yaslanma tuzağına düştükten sonra, kitaplarının daha sonraki baskılarında bu iddiaları çıkarmış olmalarını da hatırlatan Cilasun bu konuya ilişkin itirazını şöyle dile getiriyor:

“(...) Said Nursî tarihçesinin bu yazboz oyunu bence, iki nedene dayanmaktadır. Birincisi, bu ‘değişikliğin’ doğrudan siyasi konjonktürle alakalı olması pek muhtemeldir. Nurcu camianın Yeni Asya grubu açısından 1970’lerin ve 80’lerin siyasi konjonktüründe, Said Nursî’nin, Kuşçubaşıyla ve Teşkilat-ı Mahsusa ile yan yana gösterilmesi, Nurculuğun milliyetçiliğini ispatlamak için gerekli görülmüş olmalıdır. Zaten aynı yayınevının, Şahiner’in övgü dolu önsözüyle, Cemal Kutay’ın, *Çağımızda Bir Asr-ı Sadet Müslümanı Bediüzzaman Said Nursî* adlı kitabını 1980’de yayınlamış olması da tesadüfi değildir. Fakat 2000’lerin Türkiye’sinde, resmi ideolojinin yeniden kalıba döküldüğü bir ortamda, resmiyete uygun, yeni bir Said Nursî tarihçesinin ‘değişiklikler’ içermesi tabii ki kaçınılmazdır. Artık ne Cemal Kutay’a ne de Teşkilat-ı Mahsusa’ya övgülere bu ‘yeni’ resmi tarihçede yer vardır.” [\[41\]](#)

“Kutay’ın ve yazdıklarının Nurcu çevrelerdeki tahribatı hakkında Abdülkadir Badıllı şöyle diyor: “Cemal Kutay yine bir çok mesnetsiz hikayeler yazdı. ‘Bediüzzaman’ın haya-tının meçhul tarafı’ diye sahifeler dolusu yazılar karaladı. Bunları dikkatle eğilip incelemeyi düşünmedi kimse...Tahkik, ve inceleme şöyle dursun, pürheyecan kesilerek bunlara alkışlar tutuldu. Büyük büyük paralar sarf edilerek yayılmasına yardımcı olundu. Bir çok akıllı, tedbirli zatlar, o mesnedsiz ve delilsiz iddiaları layetezel nass kabul ederek, bir sürü makale, yazı ve kitap yazarları kendilerine Cemal Kutay’ı adeta şaşmaz bir merci kabul ederek ma’haz gösterdiler, ona dayındılar” (Badıllı, age, c.1, s. 354).”[\[42\]](#)

Kutay’ın iddiaları belgeye değil, Teşkilat’ın kara kutusu Eşref Kuşçubaşı ile sohbetlerindeki nakillere dayandığını iddia etmektedir. Öte yandan “Bediüzzaman”ın kendi yandaşlarınca

üretilen biyografileri de zaten çoğunlukla ikinci elden yapılmış ya da yakıştırılmış nakillere dayandığına göre Kutay'ın nakilleri de bence en az onlar kadar irdelenmeyi hakleder.

Said-i Kurdi'nin İttihad-Terakki Partisi ve iktidarı ile güçlü bağları vardı, Aşiret Alayları^[43] komutanlığı yapmakta ve para-militer faaliyetler yürütmekteydi; Halifeliğin doğudaki pek çok din ulemasının Cihad'a kazanılması için propaganda, "irşad" çalışmaları yapmaktaydı. Bütün bunlar, onun, sürgün ve soykırımın yürütülüşünü organize eden -özellikle de Devlet güçleri ve bürokrasi ile yerel milislerin biri biriyle koordinesini sağlayan- Teşkilat-ı Mahsusa ile en azından çok yakın bir işbirliği içinde olmasını zorunlu kılar. Kendisini Hilafetin bekası ve İslam devletinin savunulmasına, Cihanşümül hale getirilmesine adanmış bir Teşkilat, Bediüzzaman'ın uzak duracağı bir oluşum değildi. Cilasun'un çalışmasında onun Teşkilat-ı Mahsusa mensubu olduğu iddiasını doğrulayacak bir belge yok; diğer olgular ise onun sadece Teşkilat'ın bölgedeki işbirliği yaptığı önemli kişilerden biri olduğunu gösteriyor.

Keza Kutay, bu iddiasını Said-i Nursi'yi kötölemek için değil, "devletin din uleması" olarak onore etmek için söylüyor.

Nur talebelerinin bir kısmının bu iddiaya hararetle sahip çıkarken bir kısmının da kesin bir dille reddetmeleri hem konjonktürel durumla, hem de Nur talebelerinin aldıkları farklı siyasal pozisyonlarıyla açıklanabilir.

Devletin işlediği siyasi cinayetlerin ayyuka çıktığı ve toplum nezdinde bir tür suç örgütü olarak itibar kaybettiği 2000'li yıllarda Nursi müritlerinin, derin devletin atası bu teşkilatla ilişkilenmeyi kabul etmeleri düşünülemezdi. Üstelik Nursi için dizilen sivil, barışçı ruhani, portre için de uygun düşmezdi.

Farklı bir zaman boyutunda ise, örneğin 12 Eylül gibi Militarist-Bürokratik cuntanın "devletin birliği ve bekası"nı en yüksek değer olarak dayattığı 80'li yıllarda Nursi'nin Teşkilat-ı Mahsusa üyesi olması "mütedeyyin dindarlar" için olduğu kadar Nur talebeleri için

bir referans noktası, bir gurur vesilesi olabilmektedir.

Bediüzzaman, ister Teşkilat-ı Mahsusa ile işbirliği yapmış olsun, isterse onun bizzat kadrosu olsun, fiili olarak bu süreçte oynadığı rolün önemi azaltmıyor. İttihad-Terakki lider kadrosunun gözünde çok önemli bir kişi olarak görüldüğü, Bitlis'te Rus birliklerine esir düştükten sonra, kaldığı kamplarda kendisine merkezi olarak sahip çıkılmaya çalışılmasıyla da kendini gösterir.

Cilasun'un Moskova'daki Rusya İmparatorluğu Askeri Tarih Arşivi[44]nde bulunduğu belgelere göre Molla Said'in esir alınma tarihi 2 Mayıs 1916 ve esir alındığı yer Bitlis'tir. Bulunduğu ilk esir kampı Tiflis'tedir. 23 Temmuz 1916'da Moskova üzerinden ilkin Kuzey Doğu'daki Kostroma'da bulunan esir kampına, daha sonrada 4 Aralık'ta, Moskova'nın Kuzey Doğusundaki Yaroslavl eyaletine bağlı Poshekhonji kampına gönderilmiştir.

Bu bilgiler Said Nursi'nin sanıldığıının aksine Sibiry'a da değil coğrafi olarak Rusya'nın Ural dağlarının batısında Avrupa kıtasındaki topraklarında bulunduğunu gösteriyor. Bu durum Sibiry olmasa bile elbetteki esir kamplarının ölümcül acımasızlığını azaltmıyor ama Said Nursi biyografilerinde yer alan ve bizzat kendi anlatımlarına dayandırılan "fırar" anlatısının ne derece absürd olabildiğini gösteriyor. Cilasun, "Sibiry'a da esir kampından fırar" bahsine özel bir önem vererek Rus ve Alman arşiv belgeleri üzerinden uzun ve titiz bir iz sürerek bu anlatımı çürütüyor.[45]

İttihad-Terakki ile ilişkiler

Cilasun, Said-i Nursi'nin, "militan bir Jön-Türkçü, İttihatçı olduğu kanısına varmanın doğru olmadığı" görüşündedir.

"Evet, Said Nursi'yi tarihin akışı içerisinde İttihat ve Terakki Cemiyeti ile uzun bir süre yan yana göreceğiz. Fakat çelişkilerle dolu bu birliktelik bir çırpıda sağlanmış, çatışmasız bir bir-

liktelik olmayacaktır. Tarihin bu kesitinde anlatılmak istenen sadece, bir statü ve bir arayışı içindeki genç bir mollanın, Kürdistan'da ne gibi karmaşık ilişkilerin sarmalına girdiği ve muhatapları tarafından da ilkin devlet ideolojisi doğrultusunda "terbiyeye" tabi tutulup daha sonra da nasıl seferber edildiğidir."[\[46\]](#)

Cilasun, Talat Paşa'dan Said-i Kurdî'ye Para Yardımı konusunu da şöyle aydınlatmaktadır;

"Ağustos 1916'da Osmanlı Ordusu tarafından geri alınan Bitlis'in valisi Memduh Bey'in, 9 Ağustos'ta Dahiliye Nezareti'ne yolladığı yazıda "Tiflis'de bulunan Bediüzzaman Saed-i Kürdi de muhtâc-ı atıfet olmağla leyhe de bir mikdâr meblağın irsaliyle tesiri menû-tı re'y-i sâmilîiidir" denmektedir.[\[47\]](#) 20 Eylül 1916'da, "Dahiliye Nâzın Tal'at Beğ Efendi tarafından Hilâl-i Ahmer Cem'iyeti reisi Besim Ömer Paşa'ya" yollanan "Tezkire" de şöyle denmektedir: "Esîren Tiflis'de bulunan Bediüzzaman Sa'ld-i Kürdi 'ye gönderilmek üzere me'mûr-ı mahsusa tevdi'an taraf-ı vâlâlarına irsal kılınan 60 liranın vusulünün iş'âr ve bunun mûmâileyhe sür'at-i mümkün ile buyurulmasını rica ederim efendim."[\[48\]](#) Tiflis'te esir tutulan Molla Said için İttihat ve Terakki'nin en tepesindeki Talat (Paşa)'nın bu denli angaje olması ilginçtir. (abç) Sonuçta Hilal-i Ahmer, Talat Paşa'nın bu talebine 23 Eylül 1916'da cevap verir: "Esiren Tiflis'te bulunan Bediüzzaman Sa'id-i Kürdi'ye gönderilmek üzere me'mûr-ı mahsûs ile irsâl buyrulub 60 lira ahz olunarak makbûz me'mûr-ı ileyhe tevdi' kılınmış ve meblağ-ı mezkûr mukabili olarak esîr-i mûmâileyhe gönderilmiştir..."[\[49\]](#) Ancak birazdan Rus belgelerinde de göreceğimiz gibi, yollanan paranın Molla Said'in eline geçme olanağı oldukça zayıftır."[\[50\]](#)

Çünkü Said-i Kurdi bundan iki ay önce Temmuz'da, Kosturma kampına gönderilmişti.

Bediüzzaman, Ermeni çocuklarını "kurtardı" mı?

Çalışmamda yer verdiğim unsurlardan biri de yukarıda alıntıladığım Altan Tan'a ait makalede yer aldığı gibi, muharebeler sırasında toplanan binlerce Ermeni çocuğunun Molla

Said tarafından Rus mevzilerindeki ailelerine geri gönderildiği ve bunun üzerine Ermeni fedai komiteleri reislerinin de Müslüman çocuklarını kesme adetini bırakıp, “Madem Molla Said, bizim çoluk çocuğumuzu kesmedi bize teslim etti, biz de bundan sonra Müslüman çocuklarını kesmeyeceğiz.” diye ahdettiler, tarzındaki anlatımdı.

Bu anlatımın kaynağının Abdülkadir Badıllı'nın yazdığı Nursî biyografisi olan “Tarihçe-i Hayat”[\[51\]](#) kitabı olduğu anlaşılıyor. Badıllı'nın kaynağı ise Molla Said'in yeğeni Abdurrahman'ın anlatımıdır. Kurtarma hikayelerine özel bir duyarlılık gösteriyorum. Bu tür bir tavır ve beyana rastlamam, ilgimi çekti. Konuyu özellikle araştırmama rağmen “Ermeni fedai komiteleri reislerinin” böyle bir kurtarma ve bu tür bir “müteşekkir” beyanları olduğunu hiçbir kaynakta görmedim, doğrulamadım.

Tersine Raymond Kevorkian, Ermeni Soykırımı” kitabında “Bitlis Kasapları” alt başlığında, Kudüs'teki Ermeni Patrikliğinin arşivinde bulunduğu bir belgede, Bitlis bölgesinde yaşanan katliama ve faillerine ilişkin verdiği listede Molla Said'in isminin de sayıldığını belirtiyor.

“Esasen Ermeni ve Kürt nüfusun hakim olduğu Bitlis bölgesindeki katliamda, yerel liderlerin ve aşiret reislerinin doğrudan bir rolü oldu. Bunların arasında İlıkzâde Abdurahmanoğlu, Şemseddin Şamo, Yaralizâde Mehmed Salih, İbrahimzâde Hacı Abdül Gani, Yusufpaşazâde Musa Efendi, Hacı Melikzâde Şeyh Abdül Bek Effendi, Tüfrevizâde Şeyh Abdül Bak Effendi, Haznodarzâde Tefvik Efendi, Kadri Şeyh Hacı İbrahim, Terzi Naderzâde Hacı Şemseddin, Fuadağazâde Hacı Şemseddin, Karsondlizâde Hacı Kasım, Karsondlizâde Hacı Fato ve Molla Said vardı.”[\[52\]](#) demektedir.

Cilasun da bu konuda şunları yazmaktadır:

“Ermeni meselesi, Nurcu yazarları Türk şovenizminin Kemalist'inden, Türkçü'süne, Bozkurtçusundan, Muhafazakarına kadar farklı kesimleriyle buluşturan ender kavşaklardan birisidir. Mevcut Said Nursî biyografilerine yakından bakıldığında Ermeni soykırımını inkar

etmede Nurcu yazarların, bütün bu milliyetçi cenahın bir dizi müdavimiyle yarıştıkları görülecektir. Fakat öte yandan Nurcu yazarlar, Ermeni sivillere karşı Molla Said'in, ne denli vicdanlı davrandığını da büyük bir gayretkeşlikle ıspatlama çabası içerisinde olmuşlardır. Özellikle öne sürdükleri iki 'ispat' vardır. Bunlardan birincisi, Molla Said'in Hizan'da ve Nurs köyündeki Ermeni kadın ve çocukları kastederek "Şer'an bunlara dokunmak caiz değildir" deyip, onları "Ermeni fedailere teslim etmek üzere gönderdi'ğidir.⁶²⁰ Bu bilgi, Molla Said'in yeğeni Abdurrahman'a aittir ve günümüze kadar hiçbir şekilde teyit edilmiş değildir. İkinci 'ispat' çok daha tumturaklı olan Fransızca bir kaynaktır. Nurcu yazarların tümü bu Fransızca kaleme alınmış kaynağa başvurmayı pek severler."[\[53\]](#)

Cilasun ardı sıra, orijinal adı "Documents Sur Les Atrocités Armeno-Russes" [Ermeni-Rus Zülmüne Dair Vesikalar][\[54\]](#) olan 83 sayfalık Fransızca bu kitapçığın yazarının belli olmadığını, aslında Osmanlı Diplomatik makamlarınca hazırlanmış kendi belgelerinin Fransızca versiyonu olduğunu ve İstanbul'da basıldığını ortaya koyuyor. Nursi biyografisi yazan Necmettin Şahiner'in bu yayına "yabancı yazarlar" tarafından hazırlanmış bir eser olarak atıfta bulunurken,[\[55\]](#) Abdülkadir Badıllı'nın bu kitapçığı "Document Surles" (!) isimli bir Fransız Tarihçi'ye ait bir eser[\[56\]](#) olarak takdim ettiğini belirtiyor. Prof. Akgündüz ise bu yayındaki bilgilerin Osmanlı belgelerini teyit etmesini "manidar" bulur...

Kitapta, internet ortamında rahatça bulunabilecek .pdf dosya adresi [\[57\]](#) verilen bu kitapçığı ben de indirdim.

Dokümanda iki yerde Said-Kürdi'den bahsedilmektedir. 10. Sahifede Bitliste Osmanlı polisi olan Hasan Efendi oğlu Hacı Mehmed'in ifadesinde Bitlis'in Rus işgaline uğramasından sonra kurtulabilen ileri gelenler arasında Said-i Kurdi'yi de saymaktadır;

"Rus -Ermeni zulmünden geriye kalabilenler bildiğim kadarıyla: Geçici Van polis müdürü Velid Bey, Polis memuru Ali Efendi, komiser yardımcısı Suleyman Efendi, Bitlis'te görevli Van'dan Remzi ve Said efendi, Bitlis polis memuru Hamdi ve Resul Efendi, Bitlis katip

(mahkeme) müdürü Şaban Vehbi Efendi, bilgin *Molla Said Kurdi* ve 20 öğrencisi, Hacı İshak'ın oğlu tüccar Abdurrezak”[\[58\]](#)

Burada Molla Said-i Kurdi ile ilgili söylenenin doğru olmadığını, Said-i Kurdi'nin kurtulmayıp Ruslar tarafından esir alındığını biliyoruz.

27 ve 28. Sayfalarda Mehmed oğlu ve Yusuf ve Mehmed oğlu Abdurrahman isimli Osmanlı vatandaşlarının yeminli ifadesi yer almakta.

İfadeye göre bölgeyi işgal edip şehre giren Ruslar;

“Gelir gelmez bölge ileri gelenlerine üç tane yazılı şart sundular, bunların içinde Bediulzeman Said Kurdi adıyla tanınan Molla SAID de vardı, o hapis mi edildi, yoksa öldürüldü mü hala bilmiyoruz.”[\[59\]](#) demektedir.

İfadenin devamında ise diğer kişi ise “Rus ve Ermeni birliklerinin 600 kişi ile köylerine saldırdıklarını; köylüleri yola çıkardıklarını; herkesin üzerini arayıp değerli eşyalarına el koyduklarını, kadınların ve genç kızların ırzına geçildiğini; 33 erkek ve çocuk ile 80 kadın ve kız çocuğunu iki konvoya ayırıp kadın konvoyunun Çaçuyan'a bırakıldığını; erkek konvoyunun kılıçtan geçirildiğini kendisinin ise bu katliamdan ucuz kurtulduğunu” belirttikten sonra şöyle devam ediyor:

“Bana bir görev verdiler ‘sana para da ödeyeceğiz’ diye ‘git Molla SAID’e ve diğer şeflere söyle: Bize orada kalan Ermenileri iade etsinler, Ermenileri öldürmenin hiç bir yararı yok çünkü ülke neredeyse fethedildi. Ruslar Halep’e kadar gitti ve Ermenistan oluşturuldu, gelsinler bize teslim olsunlar, ayrıca bize güçlerini ve ne kadar askerleri olduğunu bildireceksin. Bu emirler bana Dilo tarafından verildi.

Bunun üzerine yola çıktım Çaçoyan’a geldiğimde gördüm ki bizim güçlerimiz gelmişti;

jandarma, Kürtler, bizim müdür ve Molla Said Efendiden oluşuyordu. 5 saatlik bir çatışmadan sonra ağlanacak acı durumdaki kadın konvoyunu kurtarmayı basardılar, genç kızlar yanaklarından ısırılmış ve yürüyemeyecek durumdaydılar, çok sayıda çocuk botlar altında ezilmişlerdi.

33 erkekten geriye ikimiz kalmıştık, kurtulan kadın ve çocukların çoğu gördükleri işkencenin etkilerinden öldüler.”[\[60\]](#)

Görüldüğü gibi burada ise “soykırımdan kurtarılan Ermeni çocukları” hikayesi değil, Rus ve Ermenilerce esir alınan Müslüman çocukların kurtarılması hikayesi var. Ermeni çocuklarını katletmek caiz değildir deyip Ermeni fedailerine teslim etmek üzere geri gönderdiğini doğrulayan bir hikaye yok ortada.

Nurcu tarih yazıcılarının tanık gösterdikleri belgeye bu kadar yabancı olmaları çok ilginç. İfade verenlerin Osmanlı memurları oldukları belli. Örneğin bürokrat veya polis memurlarını listeyebiliyor, “bizim müdür” diyor; yazılı emirleri görebiliyor veya kendilerine iki taraf arasında “posta” görevi verilebiliyor. Bunları bir Fransız yazar ya da tarihçinin yazmadığı, Osmanlı memurları tarafından hazırlanmış bir metin olduğu, Fransızcaya çevrildiği çok açık. Buna karşın birisi Dökümanın “yabancı yazarlar” tarafından yazıldığını, öbürü “Documetns” isimli bir Fransız tarihçiye ait olduğunu söyleyebiliyor. Profesör olan ise bu belge Osmanlı belgelerini doğruluyor diyebiliyor. İnsan acaba, metinlerdeki kişilerin Osmanlı memurları olduğunu anlamak çok mu zor diye hayret ediyor.

Said-i Kurdi Bitlis’te ne yapıyordu?

Cilasun bu sorunun cevabı olarak şunları yazıyor:

“Molla Said, savaşın başladığı tarihte Van’daydı ve ders verdiği medrese “bir askeri kışlayı andırıyordu.”[\[61\]](#) Medresenin bu askeri konumu Said’e göre “Taşnak fedailerini [nin] çok

faaliyette bulunmasıyla”alakalıydı.[62] Hatta Said kendisine okumak için başvuran öğrencilere “benimle başlayan -bir daha geri dönmek diye bir şey yok- hayatımın sonuna kadar benimle beraber olacaktır”diyordu.[63] Aslında tüm bu paramiliter ortam, Enver Paşa’nın Molla Said’e “teklif ettiği Milis Teşkilatı”na denk geliyordu ve zaten Milis Kumandanı sıfatıyla Said’de “omuzunda apolet”taşıyordu.[64] Kardeşi Molla Abdülmecid’e göre ise, “Birinci harb-ı umumi koştuk. Bediüzzaman ile habib (Molla Habib)[talebesi] vaiz sıfatıyla Van fırkasıyla (Kolordu) beraber Erzurum cephesine gittiler. (Döndüklerinde) Ermeniler tarafından Van alındı.”[65] Hatırlanacak olursa 1 Kasım 1914’te Osmanlı topraklarına giren Rus ordularıyla şiddetli çatışmalar, 8-21 Kasım tarihleri arasında Köprükös’de yaşanmıştı. Acaba Molla Said “vaiz”olarak Köprükös’de mi bulunmuştu yoksa Aralık 1914’te Sarıkamış hareketine mi katılmıştı? Abdülmecid’in “Erzurum cephesi”tanımım Said’in yeğeni Abdurrahman şu ifadelerle somutlaştırıyor; “vaizliğini ise konu bile etmiyor: “Elarb-i Umumi’de mecburiyetle bütün talebeleriyle harbe iştirak etti. Pasinler cephesinde büyük musibet ve felakete uğradı.[66] Abdurrahman ve Abdülmecid’in verdiği bilgiler resmi bir miktar tamamlamamıza yardımcı oluyor. Zira bu bilgiler Molla Said’in Köprükös (Kasım 1914) de ve Sarıkamış (Aralık 1914da olmadığı gibi bu tarihte sakin durumdaki “Pasinler cephesi”nde de olamayacağını gösteriyor. İkincisi, önemli ölçüde Ermenilerin kontrolünde bulunan Van’ın, Rus birliklerince 18 Mayıs 1915’te işgal edildiğini[67] ve Abdülmecid’in “döndüklerinde Ermeniler tarafından Van alındı”sözlerini göz önünde bulunduracak olursak, Molla Said ve talebelerinin daha erken bir tarihte Pasinler’de olduğunu varsaymamız gerekiyor. Öyleyse geriye Molla Said ve talebelerinin Ocak ila Mayıs 1915 arası “Pasinler cephesinde”olma ihtimalleri kalıyor. Şimdi cevaplandırılması gereken bir başka soruyla karşı karşıyayız. Rus ordusu 1915 İlkbaharında “Oltu-Horasan-Tahirgediği”hattı üzerinden Erzurum’u almak için harekete geçmiş ama ilerleyememişti. O halde bu hattın dışında bulunan ve 18 Şubat 1916’ya, Rusların eline geçeceği güne kadar da büyük oranda sakin kalacak olan Pasinler’de, Molla Said ve talebeleri ne arıyorlardı? Hele hele başlarına gelen “büyük musibetler ve felaketler”ne olabiliirdi? Elbette bu soruların da cevaplarını bilemiyoruz. Fakat Erzurum’daki Alman Konsolosluğu’ndan yazılan raporlara bakılacak olunursa, bu tarihlerde “Pasin

yaylasındaErmeni tehcirinin çoktan başladığını öğrenmiş oluyoruz.[68] Milis kumandanı Molla Said'in bu tehcirle bir dahlinin olup olmadığını bilemiyoruz. Ancak yeğeni Abdurrahman, yukarıda yarım kalan sözlerinin tamamı bu konuda şüphe duymayı gerektirecek başka bir takım ipuçları vermektedir: "Harb-i Umumi'de mecburiyetle bütün talebeleriyle harbe iştirak etti. Pasinler cephesinde büyük müsibet ve felâketlere uğradı ise de, gerek muharebede ve gerek esarete çektikleri mezâhimi (zahmetleri) yazmama, harbin aleyhimizde neticelenmesinden dolayı müsaade buyurmadılar. Pasinler Cephesi'nden Van'a avdet ettiği zaman Van'da ihtilâl zuhur etti. Kendisi bu ihtilale karışmadı." [69] Molla Said'in, harp aleyhte değil de lehte sonuçlansaydı Abdurrahman'a yazması için hangi konularda müsaade edeceğini hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz, Fakat anlaşılın o ki "Pasinler cephesi"nde yaşananlar "yazılmasına müsaade" edilmeyecek kadar vahimdir.

Öte yandan aynı cümlenin içerisinde, adeta "kör gözüm parmağına" misali "kendisi bu ihtilale karışmadı" bilgisi bir hayli dikkat çekmektedir. Oldukça eğreti duran bu bilgiyi Abdurrahman'ın neden verdiği tam anlaşılmamaktadır. Acaba Molla Said bütün zaman gönüllüleriyle birlikte Van'daydı da, şehir Rusların eline geçinceye kadar yaşanan "karşılıklı vahşette" Molla Said'in oynadığı rol hasıraltı edilmeye mi çalışılıyordu? Abdurrahman'm verdiği bu "kulağa kar suyu" kaçırılan bilgi üzerinde durmaya değerdir. Başlarına keçeden yapılan külah taktıkları için, "Keçe Külahlılar" olarak da anılan, Molla Said'in kumandasındaki Kürt süvari milislerinin mevcudiyeti 300'ü buluyordu.[70] Nisan ve Mayıs 1915'te, Van'daki Osmanlı jandarmasının başına getirilen Venezüellalı Rafael de Nogales, kanlı hatıralarının bir yerinde bu Kürt Süvarilerini şöyle anlatmaktadır: "Laz taburu, 300 Kürt süvarisiyle Sabağ köyünü ele geçirmeye gitti. Hatırladığıma göre 4-500 Ermeni, orada sipere girmişti. Topçu ateşiyle desteklenen Lazlar, süngü hücumuna geçince, Kürtler de şiddetle saldırıya geçti. Kürtler Ermenilerin arkasından gelerek hepsini bıçakladılar." [71] Bu ve buna benzer bir dizi savaş suçunun baş sorumlularından olan Nogales'in anlattıkları gene de şüpheyile karşılanabilir. Fakat Nogales sadece failerin adetim ve yaptıklarını anlatmakla kalmıyor. Bir de üstüne üstlük o failerle birlikte fotoğraf da çektiriyor. Arkada oturanların arasında Molla Said'in görüldüğü bu fotoğrafta Nogales, objektiflere Kürt süvarilerle

birlikte poz veriyor. İşin ilginç yanı şu ki, Nogales'in adını anmaksızım ve yaptıklarına değinmeksizin, bahsi geçen bu fotoğrafa Prof. Dr. Ahmet Akgündüz, kitabında yer vermiş."[\[72\]](#)

"Anlatılanlara bakılacak olunursa Molla Said ve arkadaşlarının faaliyetleri 3 Mart 1916'da Rus ordusunun Bitlis'i işgaliyle birlikte son buldu. 21 Şubat'tan beri şehre çeşitli defalar taarruzda bulunan Rus ordusunun geri çekilme manevrası karşısında rehavete kapılıp "istirahata geçirilmiş" olan Osmanlı birlikleri, 2-3 Mart gecesi gafil avlanmışlardı. İşgal gecesi Molla Said bir duvardan atlarken ayağını kırmış ve kumanda ettiği milis gücünden geriye kalan dört adamıyla birlikte, bir su arkının içine saklanmıştı. Anlatılanlara göre uzun bir bekleyişin ardından Saicd, adamlarına "biriniz gidin, Ruslara haber verin, gelsinler bizi alsınlar götürsünler" demişti. Milislerden iyi kötü Rusça bilen Abdulvahab, "teslim işareti" olarak "tüfeğinin ucuna beyaz bir sarık bağlayıp" Ruslara haber vermeye gitmişti. Akabinde de tüm savaş boyunca "dört kurşuna hedef" olduğu söylenen Molla Said Ruslar tarafından esir alındı."[\[73\]](#)

Cilasun'un aktardığı ilginç bir ayrıntı ise "altınlar" hikayesi;

"Molla Said'in emrindeki milislerle, Ermeni mallarını talan ve yağma edip etmediğim bilmiyoruz. Ancak kendisiyle birlikte Rus ordusuna esir düşecek dört "talebesinden" biri olan Van'ın Coravanis köyünden Ali Çavuş'un, hemen yanı başında vurulan Ubeyd'den aktardıklarından, Molla Said'e bağlı milis mensuplarım ve miktan belirsiz altın taşıdıklarını öğreniyoruz: "Ubeyd şehid düştüğünde bana: 'Ali koş kemerimden altınları ve üzerimdeki elbisemi al, gavurların eline geçmesin' demişti."[\[74\]](#)

Sonuç olarak;

Cilasun'un kitabında "Üç Said" döneminin de ilginç ve belgelere dayalı öyküsü de bulurmakla beraber, benim odaklandığım konu olan 1915 soykırımında Kürt eşraf ve

mütegallibesi yanında Müslüman din ülemasının nasıl bir rol oynadığı konusunda, Rus ve Alman belgelerinden derlediği bilgiler var olan yargıyı güçlendirmekte, desteklemektedir.

İslam adına fikir üreten, yazan, konuşan insanların bu meseleyle dosdoğru yüzleşmeden kaçınamayacaklarını düşünüyorum. Bugün “% 99’u Müslüman olan ülkemiz”, “ezici çoğunluğuyla Müslüman olan halkımız” diye övünen Müslümanlar, buraların çok değil yüzyıl önce demografik olarak en az % 30 oranında, birçok yerde % 60 oranında Hristiyan halklardan oluştuğunu ve bu halkların sürgün ve soykırımla, zulümle yerinden yurdundan çıkarıldığını bu sayede % 99’u Müslüman hale geldiğini bilmiyorlar mı?

Hristiyan halklara “zimmi” deniyordu; yani zimmetli... Peki üzerinize zimmetli olan bu halkları ne yaptınız? Yalnız Hristiyan değil, Ezidilik, Alevilik de bu yok edilişten nasibini bu gün de almaya devam ediyor. Bu katliamlarda ırkçı-ulusalcı edimimler olduğu kadar, İslamlık-Müslümanlık, Kafirlik gibi yargılar ve kimlikler de rol oynadı. Bunların özeleştirisi, muhasebesi, hesaplaşması, yüzleşmesi İslam kimliği için de zorunludur.

Recep Maraşlı,

30 Ocak 2016

Dipnotlar:

[1] Ayşe Hür, “İslamcılarının ve sağ muhafazakarların Hitler sevdası”, *Radikal*, 03.01.2016

[2] “Cumhurbaşkanı Erdoğan: Hitler Almanyası’nda da üniter başkanlık sistemi var”, T24, 31 Aralık 2015, <http://t24.com.tr/haber/cumhurbakani-erdogan-konusuyor,322497>

[3] Mücahit Bilici, “Said Nursi’ye Hitler çamuru bulaştırmak”, *Yeni Yüzyıl*, 06 Ocak 2016
<http://www.gazeteyeniyuzyil.com/makale/said-nursiye-hitler-camuru-bulastirmak-804>

[4] Emrah Cilasun, *Yeni Paradigmanın Eşiğinde Bediüzzaman İfsanesi ve Said Nursî Gerçeği*, Patika, İstanbul, 2015

[5] Ayşe Hür, “Bediüzzaman efsanesi, Said-i Nursi gerçeği “, Radikal, 10 Ocak 2016
<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/bediuzzaman-efsanesi-said-i-nursi-gercegi-1497628/>

[6] Mücahit Bilici, “Said Nursi’ye dair Hür ve Cilasun’a cevap”, *Yeni Yüzyıl*, 13 Ocak 2016
<http://www.gazeteyeniyuzyl.com/makale/said-nursiye-dair-hur-ve-cilasuna-cevap-905>

[7] Emrah Cilasun, “Bilici’nin 13 Ocak Tarihli Yazısına Cevap”, *Gelawej*, 16 Ocak 2015
<http://m.gelawej.net/index.php/dosyalar/tarih-ve-belge/2354-bilici-nin-13-ocak-tarihli-yazisin-a-cevap>

[8] Recep Maraşlı, *Ermeni Ulusal Demokratik Hareketi ve 1915 Soykırımı*, Peri Yayınları, 2008, İstanbul, s.256-264

[9] Cilasun, age., s.96 - 108

[10] <http://www.taraf.com.tr/ermeni-soykirimi-ve-ayasofya-mabedi/>

[11] Bilici, agy.
<http://www.gazeteyeniyuzyl.com/makale/said-nursiye-dair-hur-ve-cilasuna-cevap-905>

[12] Ergun Hiçyılmaz, *Teşkilat-ı Mahsusa’dan MİT’e*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1990, s.17-19.

[13] Cemal. A. Kalyoncu, “KU(Ü)RT TARİHÇİ” (Cemal Kutay), *Aksiyon*, 8 Eylül 2001 s.353

[14] Mesut Zeybek, “*Bediüzzaman Hazretleri Hakkında Cemal Kutay’ın İftiraları*”, İttihat Yayıncılık, 17/04/2003

[15] Kutay, Cemal, “Tarih Konuşuyor”, c.1, s.329

Kutay, Bedirhan Bey’in torunu Tahir Bey’in oğludur. Kürt ulusal hareketinde önemli bir yer tutan Bedirhan hanedanından olup, Şurayı Devlet Reisliği yapan Murat Bey, Galatasaray’da başkanlık yapan Tefik Ali Çınar, Ali Şamil Paşa (İlk eşi Mahmure Hanım, Halide Edip Adivar’ın üvey annesidir), Şam Valisi Salip Bey, Bedirhan Bey’in kardeşi Abdullah Bey’in oğlu ve Maarif Bakanlığı yapan Vasif Çınar, 1960’da idam edilen Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu da Türkiye Cumhuriyeti’ne yanında yer alan diğer bazı aile fertleridir. Kafkasya göçmeni Çerkes bir aileye mensup olan Eşref Kuşçubaşı ile Kutay arasındaki bir yakınlık da Osmanlı Bedirhanilerden Bedri Paşa’nın hanımının Kuşçubaşı’nın kuzeni (teyzesinin kızı) olmasıdır.

[16] Cemal Kutay, “*Çağımızda Bir Asr-ı Saadet Müslüman’ı BEDİÜZZAMAN SAİD NURSİ, Kur’an Ahlâkına Dayalı Yaşama Düzeni*”, s.282, Yeni Asya Yayınları, İstanbul 1980.

[17] “Bediüzzaman ve gönüllüleri Kuşçubaşı Eşref Bey’le birleşti ... Batı Trakya’da amcası Süleyman Bey’i şehit veren yazar Mehmet Niyazi Özdemir, “*Yazılamamış Destanlar*” isimli kitabında Van’dan topladığı gönüllülerle Teşkilat-ı Mahsusa kuvvetlerine katılan Bediüzzaman Said Nursi’ye geniş yer verdi.” Abdullah Muradoğlu, “Teşkilat-ı Mahsusa”, *Yeni Şafak*, 4. Bölüm, 17 Kasım 2005; Keza “Teşkilat-ı Mahsusanın Van sorumlusu Vali Tahsin Uzer Bediüzzaman’la dostluğu...” 9.Bölüm, 22 Kasım 2005

[18] 1913 Yılında Balkan Savaşının ikinci bölümünde, Osmanlı’ya karşı kesin bir zafer kazanarak Çatalca’ya kadar ilerlemiş olan Balkan ittifakı devletleri kendi aralarında

anlaşmazlığa düşünce, bu durumdan yararlanan Osmanlı ordusu Edirne'yi Bulgarlardan geri aldı. Teşkilat-ı Mahsusa'nın, yöneticilerinden Eşref Kuşçubaşı'nın, 'Umum Çeteler Kumandalığı' adı altında kurulan gayri resmi bir kuvvetle Batı Trakya'ya girmesine karar verilmiş ve burada yine Teşkilat-ı Mahsusa'nın başkanı Süleyman Askeri Bey'in ise "Genelkurmay başkanı" olduğu bir "Garb-i Trakya Hükümet-i Müstâkilesi" (Bağımsız Batı Trakya Hükümeti) ilan edilmişti. Operasyonu yürüten birlikte 116 kişi bulunuyordu ve Kutay'ın belirttiğine göre bunlardan biri de Said-i Nursi'dir. Savaşta yenilip Bükreş Antlaşması'nı imzalayarak bu bölgeyi resmen bırakan Osmanlı hükümeti bu yüzden bu operasyonu resmen üstlenememekteydi. Bu girişim Teşkilat-ı Mahsusa'nın ilk eylemlerinden biri olarak anılmaktadır.

[19] *Tempo Dergisi*, 27/03/2003

[20] Kaygusuz, Bezmi Nüsret; "Bir Roman Gibi", İzmir, 1955, s.62 (Aktaran: Malmîsanij, "Said-i Nursi ve Kürt Sorunu", Doz, İstanbul, 1991)

[21] İttihat-Terrakkiçilerin büyük bir çoğunluğunun ya İslâm fedailerini ya da ulusal kurtuluş fedailerini savunan Said-i Kurdi, bazı Jön-Türklerin Mason olup dine zarar verdikleri eleştirisini şöyle cevaplamaktadır:

"Sual: Eskiden beri işitiyoruz ki: "Bazı Jön Türkler masondurlar, dine zarar ediyorlar."

Cevap: İstibdat, kendini ibka etmek için şu telkinatı vermiştir. Bazı lâübâlilik dahi şu vehme kuvvet veriyor. Fakat emin olunuz ki, onların masonluğa girmeyen kısmının maksatları dine zarar değildir. Belki, milletin selâmetini temin etmektir. Fakat bazıları, dine lâyük olmayan bârid taassuba müfritâne ilişiyorlar. Demek, hürriyete ve meşrutiyete hizmetleri sebkat eden veyahut kabul eyleyenleri Jön Türk tesmiye ediyorsunuz. İşte onların bir kısmı, İslâmiyet fedâileridir. Bir kısmı da, selâmet-i millet fedâileridir. Onların ukde-i hayatiyelerini teşkil eden, mason olmayan ekseri, İttihat ve Terakkidir. Ve sizin şu aşâiriniz kadar ulema ve

meşâyih, Jön Türkler meyanında mevcuttur. Vakia onlarda birtakım edepsiz, çok sefih masonlar dahi bulunur; lâkin yüzde ondur. Yüzde doksanı sizin gibi mu'tekid Müslimlerdir. Hüküm eksere göre verilir." [Risale-i Nûr Külliyyatından Münâzarât, Müellifi Bediüzzaman Said Nursi, Envar Neşriyat, 1996 s.80,81)

[22] Münazarat, s.20

[23] Age. 60-62

[24] Age, 75,76

[25] Prof. Dr. Thomas Michel, "4. Risale-i Nur Sempozyumu", 1998, *Tebliğ*, s. 13

[26] Şahiner, Necmeddin; "*Bilinmeyen taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*", s.152 Akt: Malmisanij; Age. S.34)

[27] Rohat, "*Unutulmuşluğun Bir Öyküsü: Said-i Kürdi*", Fırat yayınları, İstanbul, 1991

[28] Said-i Kürdi (Said-i Nursi) ile birlikte Ruslara esir düşen ve Sibirya'daki esir kamplarında kalan ünlü isimlerden biri de Abdürrahim Zapsu'dur. Hakkarili Abdürrahim Zapsu Kürtlerin ulusal demokratik hakları için mücadele eden, Kürtçe yazdığı şiir ve edebi eserlerle Kürt dili ve kültürünün gelişmesine katkı yapan şahsiyetlerden biridir. Musa Anter'in kayınbabası ve şimdilerde AKP Milletvekili olan Cüneyt Zapsu'nun da dedesidir.

[29] Necmeddin Şahiner, *Son Şahitler-1, Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor*, İstanbul 1993, s. 65-68.

[30] Necmettin Şahiner, *Son Şahidler, Bediüzzaman Said Nursî'yi Anlatıyor*, Yeni Asya Yayınları, Nesil Matbaacılık A.Ş., İstanbul 1994, Cilt. S.1, s .201

“Süleyman Ayaz’ın verdiği bilgiye göre, Üstad, Kız Kulesi’nde oturup ders yapıp, etrafı temaşa ve tefekkür ederken, çantasından bir mektup çıkarıp okuyor. Bu mektup Türkistan’daki Enver Paşa’dan gelmektedir.

Bediüzzaman’ın mühim şahsiyetini bilen ve takdir eden Enver Paşa, mektupta Reiscumhur seçiminin önemine işaret ederek, Mustafa Kemal’in seçilmemesi gerektiğini söylüyor, reiscumhurun seyyidlerden veya Âl-i Osman’dan seçilmesi için ısrarla tavsiyelerde bulunuyor. Bu hususta gayret göstermesini rica ediyor. Bediüzzaman çantasından bir kâğıt çıkarıyor ve “Ey kahraman-ı hürriyet!” diye hitabesiyle başlayan bir mektup yazarak Türkistan’daki Enver Paşaya post alıyor.” (A.g.y)

[31] *Bediüzzaman Said Nursi, Hayatı, Mesleki, Tercüme-i Hali*, İstanbul 1976, s. 102-108; İsmail Kara, *İslâmcıların Siyasî Görüşleri*, c. II, İstanbul 1995, s. 314; Kadir Mısıroğlu, *Sarıklı Mücahidler*, İstanbul 1992, s. 285. Ayrıca Bkz. Ek: I.

[32] “Bediüzzaman’ın Ermeni Çeteleriyle Mücadelesi”, Yeni Asya Vakfı, Risale-i Nur Enstitüsü Web Sayfası, [23.03.2000](http://www.yeni-asya.com.tr/risale-i-nur-enstitusu/bediuzzaman-ın-ermeni-çeteleriyle-mücadelesi)

[33] Sabri Çelebi, Said-i Nursi, Genç birikim
http://www.musulman.o-f.com/diger/biografi/said_nursi.htm

[34] http://www.saidnursi.de/saidnursi/talebeleri/bayram_yuksel.html

[35] “Bir başka önemli husus ise, tıpkı Müslüman katliamına katılmayan Ermeni çoğunluk gibi, Müslümanların da büyük bir kısmı Ermenilere yönelik saldırıları tasvip etmemiş, birçokları Ermeni komşu ve dostlarını gizleyerek katliamdan kurtarmışlardır. Ayınkaf’li Şeyh Fethullah Hamidi, Midyat Aynvert’te toplanan on bin Süryani’yi, “gayri Müslimlerin malları, canları ve ırzları sizlere haramdır, kim bu hududu asarsa günah isler” fetvasıyla kurtarmıştır. Said-i Nursi, unlu makalesi ile olayları karşı durmuştur.” (Altan Tan, “Ermeni

sorunu”, *Özgür Politika*, 1 Kasım 2000)

[36] “Suâl: “Ermeniler zimmîdirler. Ehl-i zimmet, zimmettarlarıyla nasıl müsâvi olur?”

Cevap: Kendimizi dev aynasında görmemeliyiz. Kabahat bizde. Tamamen zimmetimize alamadık, bihakkın adâlet-i şeriatı gösteremedik. Şeriat dairesinde, hukuklarını istibdâdın sünnet-i seyyiesiyle muhâfaza edemedik; sonra da istedik, kuvvetimiz kalmadı. Ben şimdi Ermenilere bir nevi zimmî-i muâhid nazarıyla bakıyorum.

Suâl: “Ermeniler bize düşmanlık edip, hile ve hıyânet ediyorlar. Nasıl dostluk üzerinde ittifak edeceğiz?”

Cevap: Düşmanlığın sebebi olan istibdat öldü. İstibdâdın zevâliyle dostluk hayat bulacak. Size bunu katiyen söylüyorum ki, şu milletin saadeti ve selâmeti Ermenilerle ittifak ve dost olmaya vâbestedir. Fakat mütezellilâne dost olmak değil, belki izzet-i milliyeyi muhâfaza ederek, musâlaha elini uzatmaktır.

Birşey söyleyeceğim: Eğer mümkündür, Ermeniler birden sahîfe-i vücuttan silinsin. Olabilir. Yalnız, size husumetin bir faydası olsun. Yoksa, mutlaka husumet zarardır. Halbuki, Adem zamanından yolda arkadaşlık eden bizimle gelmiş büyük bir unsurun zevâli değil, belki küçük bir kavmin mahvı dahi “Önünde, dikenli bir ağacın kabuğunu soymak kadar güç engeller var” [Arap atasözü-ed] ‘dır. Ömer Dilân Kabîlesi bin senedir yine Ömer Dilândır. Hem de, onlar uyanmışlar; siz uykudasınız, rüyâ görüyorsunuz. Hem de, fikr-i milliyette müttefik ve kavîdirler; siz, ihtilâfla şimdilik boşsunuz, hem de galebe etmek istiyorsunuz. Onlar sizi mağlup ettiği silah ile, yani akıl ile, fikr-i milliyetle, meyl-i terakkî ile, temâyül-ü adâlet ile mağlup edebilirsiniz. Bence şimdi kılıç vuran, o kılıncın aksi döner, yetimlerine dokunur. Şimdi galebe kılıç ile değildir. Kılıç olmalı, lâkin aklın elinde. Hem de dostluğun sebebi vardır. Zîrâ komşudurlar. Komşuluk, dostluğun komşusudur. Hem de onlar uyandılar, dünyaya yayıldılar, terakkiyât tohumlarını topladılar; vatanımızda ekecekler. Bizi

medeniyete mecbur, terakkîye îkaz, bizdeki fikr-i milliyeti hüşyâr ediyorlar. İşte şu noktalara binâen, onlarla ittifak etmek lâzımdır. Hem de bizim düşmanımız ve bizi mahveden, cehâlet ağa, oğlu zaruret efendi ve hafidi husumet beydir. Ermeniler bize düşmanlık etmişlerse, şu üç müfsidin kumandası altında yapmışlar.”Münâzarât, s. 67-69

[37] *Sebilürreşad*, “Kürdler ve İslâmiyet”, c. XVIII, sayı 461, 4 Mart 1920, s. 224-226.

[38] *İkdam*, “Kürdler ve Osmanlılık”, 22 Şubat 1336/1920, 27. sene, sayı 8273.

[39] Mustafa Nezihi Polat, “Mülâkat”, Erzurum 1964, s. 30-34; Necmeddin Şahiner, “Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi”, İstanbul 1979, s. 214-216

[40] Said-i Nursî, “Âsâr-ı Bediyye”, s.392; (Akt: *Malmîsanij*; Age.s.33)

[41] Cilasun, age.,s. 139, dipnot 436

[42] Cilasun, age.,s. 139, dipnot 437:

[43] İttihad-Terakki, Her ne kadar Sultan Abdülhamid’in adını taşıyan Hamidiye Alaylarını “yasal” olarak lağvetti ise de, fiili olarak bu Alaylar varlığını devam ettirdiği gibi, kısa bir süre de ismi “Aşiret Alayları”na çevrilerek hukuki varlığı da devam etti. Cumhuriyet yönetimi de onları “Aşiret Tümenleri”ne çevirmişti. Son kez 1924’de Nasturi katliamında kullanılmışlardı.

[44] Rossiiskiy Gosudarstvenniy Voенno-İstoriçeskiy Arhiv-RGVIA (agy. S191)

[45] Cilasun, age. S.192 - 203

[46] Cilasun, age. S.139

[47] Badıllı, age, c.l, s. 409; Akgündüz, age, c.l, s. 935

[48] Badıllı, age, c.l, s. 409; Akgündüz, age, c.l, s. 937

[49] Badıllı, age, c.l, s. 410; Akgündüz, age, c.l, s. 938

[50] Cilasun, age, s.191

[51] Abdülkadir Badıllı, “*Bediüzzaman Said-i Nursî, Mufasssal Tarihçe-i Hayat*”, c. 1 -3, İttihad, İstanbul, 1998

[52] APC/APJ, PCI Bureau, 224, 506-7, those responsible for the déportations and massacres in the région of Bitlis [Bitlis bölgesindeki tehcir ve katliamdan sorumlu olanlar]’den aktaran, Raymond Kevorkian, *The Armenian Genocide, A Complété History*, I. B. Tauris, New York, 2011, s. 343-344 ve dipnot: 59 (s. 888) (Keza; Cilasun, age. S.189)

[53] Cilasun, age., s.187

[54] “Documents Sur Les Atrocités Armeno-Russes” Constantinople, Société anonyme de papeterie et d’imprimerie, 1917 ; [Anonim Kırtasiye ve Kitapçılık, İstanbul, 1917]

[55] Şahiner, age., s.166

[56] Badıllı, age., s.376

[57] https://louisville.edu/a-s/history/turks/documents_sur_les_atrocites_armeno-russes.pdf

[58] *Documents Sur Les Atrocités Armeno-Russes*, s.10

[59] Age. s.27

[60] Age. s.28 (abç)

[61] Badıllı, age, c.1, s. 368. Öte yandan Türk tarih yazımının fantastik kalemlerini Cemal Kutay'ın, Eşref Kuşçubaşı'ndan kaynak göstermeksizin aktardığını iddia ettiği bir alıntıya bakılacak olunursa Molla Said, bahsi geçen tarihte Van'da değil Trablusgarb sahillerinde Alman denizaltısından karaya inmektedir. "Dünya harbin en buhranlı devrinde idik. Enver Paşa'nın HARBİYE NAZIRI ve BAŞKUMANDAN olan idare ettiği Kafkas taarruzunda muvaffak olamamıştık. Allahüekber dağlarında onbinler evladımız şehid olmuştu... Bediüzzaman, daha sonra Ruslara esaretine sebep olan cep1 hayatına girmek kararında idi. Bir Alman denizaltısı ile Trablusgarb sahillerine çıkan • Şeyh Sünnûsi'yi safımıza katan heyetle beraber çileli yolculuğu dönüşünde verdiği kara dan Enver Paşaya bahsedeceğini söylemeden, Harbiye Nazırını beraberce ziyaret etmemizi ve bazı düşünceleri olduğunu söyledi. " (Bkz. Cemal Kutay, Çağımızda Bir Asr- Saadet Müslümanı, Bediüzzaman Said Nursî, Asya Yayınları, İstanbul, 1980, s. 52 Kutay'ın gönüllüce savunduğu devletin, 1960-1980 arası anti-komünist siyasi gereği, Türk tarih yazımında Pantürkizm ile Panislamizm'i birleştirme gayretinin b parçası olan ve tabii hiçbir belgeye dayanmayan bu fantastik kurgusu, Nurcu yazarlar tarafından da devralınmıştır. (Bkz. Şahiner, Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî, 6. Baskı, Yani Asya Yayınları, İstanbul, 1979, s. 148. Necmeddin Şahiner daha sonraki baskılarında eserinde bu iddiaya yer vermeyecektir.) Adeta bir şehir efsanesine dönen "Alman denizaltısını macera, Şahiner referans gösterilip, bir 'gerçek'miş gibi maalesef Mardin'den Malmisanij'e kadar pek çok yazarın eserine konu olmuştur. (Bkz. Mardin, age, s. 144; Malmisanij, age, s. 34)

[62] Şualar, Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2010, s. 511

[63] Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursî*, Nesil Yayınları İstanbul, 2004, s. 162

[64] Şahiner, age, s. 163

[65] Talikat'tan aktaran Badıllı, age, c.1 s, 375. (abç)

[66] Abdurrahman'dan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 375. (abç)

[67] Ayşe Hür, "Nisan 1915'te Van'da neler oldu?", *Taraf*, 25 Aralık, 2011

[68] "Erzurum Konsolos Vekilinden (Scheubner-Richter), Konstantinopel Büyükelçisine (Wangenheim), No. 12 / Gizli, Erzurum, 20 Mayıs 1915" tarihli belgede şöyle denilmekte:

"15 Mayıs tarihli ve 9 numaralı, Van'daki Ermenilerin durumu ve tedirginliği hakkında- ki raporum, Erzurum'un kuzeyindeki Pasin yaylasının tüm Ermeniler'den temizlenmesi ve bunların Tercan havalisine sürülmesi emrini veren haber geldiğinde yeni yollanmıştı." (Raporun tamamı için bkz. bkz. Wolfgang Gust, *Alman Belgeleri, Ermeni Soykırımı 1915-1916*, Belge Yayınları, İstanbul, 2012, s.139)

[69] Abdurrahman'dan aktaran Badıllı, age, c.1, s. 375. (abç)

[70] Bkz. Şahiner, age, s. 166

[71] Rafael de Nogales, *Osmanlı Ordusunda Dört Yıl (1915-1919)*, çev. Vedii İlmen, Yaba Yayınları, İstanbul, 2008, s. 75

[72] Emrah Cilasun, age., s.184-186

[73] Cilasun, age.,

[74] Cilasun, age., s.190

Kaynak: gelawej.net